

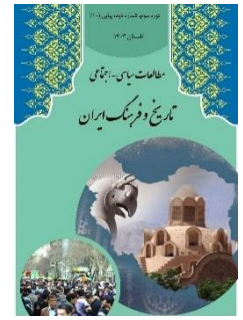
Article history:

Received 12 March 2024

Revised 03 June 2024

Accepted 14 June 2024

Published online 22 July 2024

Iran and Turkey's Foreign Policy Regarding the Kurdistan Independence Referendum in Iraq from the Perspective of Stephen Walt's Balance of Threat Theory

Mustafa. Mashhadi Qale Jooghi¹, Sayyid Jalal. Dehghani Firoozabadi^{2*}, Mohammad. Yousefi Jouybari³

¹ PhD student, Department of Political Science and International Relations, Tabriz Branch, Islamic Azad University Tabriz, Iran

² Professor, Department of International Relations, Allameh Tabatabaee University, Tehran, Iran

³ Assistant Professor, Department of Political Science and International Relations, Tabriz Branch, Islamic Azad University Tabriz, Iran

* Corresponding author email address: jdehghani20@yahoo.com

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Mashhadi Qale Jooghi, M., Dehghani Firoozabadi, S. J., & Yousefi Jouybari, M. (2024). Iran and Turkey's Foreign Policy Regarding the Kurdistan Independence Referendum in Iraq from the Perspective of Stephen Walt's Balance of Threat Theory. *Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History*, 3(2), 193-215.

© 2024 the authors. Published by Iran-Mehr: The Institute for Social Study and Research. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

One of the points of contention in Iraq and the region has been the issue of the independence of Iraqi Kurdistan. What has made this issue international in scope is the connection of this region with Kurds in Iran, Turkey, Syria, etc. This linkage has led to convergent behavior in the foreign policies of these countries, particularly Iran and Turkey, concerning Iraqi Kurdistan. Therefore, the research question arises: What impacts did the Kurdistan independence referendum have on the foreign policy of Iran and Turkey, and what has been the unified and common approach of Iran and Turkey's foreign policy regarding the independence-oriented orientation of Iraqi Kurdistan? This article, using a library-based method and based on a descriptive-analytical approach, posits the hypothesis that the challenge of the Kurdistan referendum and their independence aspirations have become so serious for both countries that it has led to the formation of an alliance regarding this issue, and both countries have always sought to prevent the independence of this region. Hence, the approach taken by these two countries concerning Iraqi Kurdistan can be explained within the framework of the Balance of Threat theory. The research findings indicate that in recent years, the main strategy of Iran and Turkey, despite numerous differences regarding recent Middle East crises, includes several components. One of the most important components is the emphasis and effort to preserve the territorial integrity of Iraq and opposition to its fragmentation. To achieve this goal, the two countries have formed an alliance to secure their national interests. This is because Iran and Turkey have significant Kurdish populations, and the creation of a Kurdish state in Iraq would establish a successful model in the region and influence the Kurds in both countries.

Keywords: *Iran's foreign policy, Turkey, Kurdistan referendum, Balance of Threat*

EXTENDED ABSTRACT

This study delves into the foreign policies of Iran and Turkey regarding the Kurdistan Independence Referendum in Iraq through the lens of Stephen Walt's Balance of Threat Theory. The research highlights the geopolitical significance of Iraqi Kurdistan and its impact on regional stability, particularly concerning Iran and Turkey, which have substantial Kurdish populations. The study employs a descriptive-analytical approach, utilizing both qualitative interviews and thematic analysis to explore the convergent foreign policies of Iran and Turkey in response to the referendum.

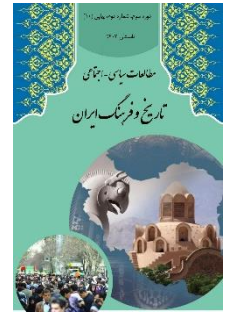
The Kurdistan independence referendum, held in September 2017, posed significant challenges to the territorial integrity of Iraq and had potential repercussions for neighboring countries with Kurdish populations, namely Iran and Turkey. The historical context of Kurdish autonomy movements in Iraq, coupled with strategic geopolitical factors such as vast oil reserves and favorable economic conditions, has elevated the geopolitical weight of the Kurdish region within Iraq and the broader Middle East (Dehghani Firouzabadi & Khediri Warik, 2012). The referendum and subsequent push for independence by the Kurdistan Regional Government (KRG) were perceived as direct threats to the national security and territorial integrity of Iran and Turkey, prompting a unified and coordinated response from both countries.

The application of Stephen Walt's Balance of Threat Theory is pivotal in understanding the alliance formed by Iran and Turkey against the Kurdish independence movement. Walt's theory posits that states form alliances not merely in response to power imbalances but in reaction to perceived threats (Walt, 2009). The proximity of the Kurdish regions to Iranian and Turkish borders, coupled with the potential for increased nationalist sentiments among their Kurdish populations, heightened the perceived threat. This prompted both countries to prioritize the preservation of Iraq's territorial integrity and to oppose any moves towards Kurdish independence that could destabilize the region and embolden separatist movements within their borders.

The findings of this research underscore the multifaceted approach adopted by Iran and Turkey in dealing with the Kurdish independence referendum. Despite their historical and ideological differences, both countries have consistently aligned their policies to counter the perceived threat posed by a potential Kurdish state. This alignment is evident in their diplomatic efforts, military posturing, and economic measures aimed at curbing Kurdish aspirations for independence (Paderorand & Zanganeh, 2018). The strategic cooperation between Iran and Turkey, in this context, is a clear manifestation of Walt's Balance of Threat Theory, illustrating how common threats can override other geopolitical and ideological differences to foster cooperation.

A critical aspect of this study is the examination of the socio-political dynamics within Iran and Turkey that influence their foreign policies towards Kurdish independence. In Iran, the presence of a significant Kurdish minority in the northwest, coupled with historical grievances and ongoing socio-political marginalization, has made the Iranian government particularly sensitive to developments in Iraqi Kurdistan. Similarly, Turkey's southeastern region, which is home to a large Kurdish population and has been the site of long-standing conflict with the Kurdistan Workers' Party (PKK), has shaped Turkey's vehement opposition to Kurdish independence in Iraq (Farahmand & Samii, 2017). The domestic implications of Kurdish independence for both countries have necessitated a proactive and coordinated foreign policy stance to mitigate potential internal unrest and maintain national stability.

In conclusion, this study provides a nuanced understanding of the foreign policies of Iran and Turkey regarding the Kurdistan independence referendum. The application of Stephen Walt's Balance of Threat Theory offers a robust framework for analyzing the strategic alliance formed by these countries in response to perceived threats. The findings underscore the necessity of fostering a collective understanding and approach to regional stability, highlighting the importance of international cooperation in addressing complex geopolitical challenges. This research contributes to the broader discourse on Middle Eastern politics and the strategic dynamics that shape the region's geopolitical landscape.

سیاست خارجی ایران و ترکیه در قبال همه‌پرسی استقلال کردستان عراق از منظر موازنه تهدید استغفان والت

مصطفی مشهدی قلعه جوقی^۱، سیدجلال دهقانی فیروزآبادی^{۲*}، محمد یوسفی جویباری^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه روابط بین الملل، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

۲. استاد روابط بین الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

۳. استادیار گروه روابط بین الملل، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: jdeghani20@yahoo.com

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله

پژوهشی اصیل

نحوه استناد به این مقاله:

مشهدی قلعه جوقی، مصطفی، دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال، و یوسفی جویباری، محمد. (۱۴۰۳). سیاست خارجی ایران و ترکیه در قبال همه‌پرسی استقلال کردستان عراق از منظر موازنه تهدید استغفان والت. *مطالعات سیاسی-اجتماعی تاریخ و فرهنگ ایران*، ۳(۲)، ۲۱۵-۱۹۳.

یکی از نقاط مورد اختلاف در عراق و منطقه، مسئله استقلال کردستان عراق بوده است. آنچه باعث شده این موضوع جنبه بین المللی پیدا کند. پیوند این منطقه با کردهای ایران، ترکیه، سوریه و... باعث شکل گیری رفتار همگرایی در سیاست خارجی این کشورها به ویژه ایران و ترکیه در قبال کردستان عراق شده است. بنابراین سوال پژوهش بدینگونه مطرح می‌شود که، برگزاری همه‌پرسی استقلال کردستان عراق چه تأثیراتی بر سیاست خارجی ایران و ترکیه گذاشت و رویکرد واحد و مشترک سیاست خارجی ایران و ترکیه در خصوص جهت گیری استقلال طلبانه کردستان عراق به چه شکل بوده است؟ مقاله حاضر با روش کتابخانه‌ای و بر اساس رویکرد توصیفی - تحلیلی این فرضیه را مطرح می‌کند که چالش همه‌پرسی کردستان عراق و تمایلات استقلال طلبانه آن‌ها برای هر دو کشور آنچنان جدی شده که باعث ایجاد ائتلاف در قبال این مسئله شده و دو کشور همواره در صدد برآمدن تا از استقلال این منطقه جلوگیری کنند. لذا رویکرد اتخاذ شده به وسیله این دو کشور در قبال کردستان عراق در قالب نظریه موازنه تهدید قابل تبیین است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در سال‌های اخیر، راهبرد اصلی ایران و ترکیه، علاوه بر اختلاف‌های متعدد در خصوص بحران‌های اخیر خاورمیانه، دارای مؤلفه‌های متعددی است. یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌ها تأکید و تلاش جهت حفظ تمامیت ارضی کشور عراق و مخالفت با تجزیه این کشور است؛ برای رسیدن به این هدف، دو کشور برای کسب منافع ملی خود ائتلافی را تشکیل داده‌اند. زیرا ایران و ترکیه دارای جمعیت قابل توجهی از کردها هستند و ایجاد دولت کردی در عراق باعث بوجود آمدن یک الگوی موفق در منطقه شده و کردهای دو کشور را تحت تاثیر موضوع قرار خواهند داد.

کلیدواژگان: سیاست خارجی ایران، ترکیه، همه‌پرسی کردستان، موازنه تهدید.

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

مقدمه

کردستان عراق با دارا بودن حدود ۲۲ درصد از مساحت عراق و بیش از ۲۸ درصد از جمعیت این کشور، موقعیت ممتازی از لحاظ استراتژیک دارد. وجود ذخایر عظیم نفت، در اختیار داشتن بخش‌های بالادست رودخانه‌های جاری در عراق، وضعیت اقلیمی مناسب، عبور راه‌های ارتباطی زمینی و هوایی، ارتباط با ترکیه و سایر کشورهای اروپایی، وضعیت اقتصادی بهتر و روبه‌توسعه، وضعیت امنیتی مناسب نسبت به سایر بخش‌های عراق، مجاورت با دیگر مناطق کردنشین، سکونت احزاب مخالف دولت‌های منطقه و گرایش‌های سکولاریستی رهبران کرد، همگی باعث افزایش وزن ژئوپلیتیکی کردستان عراق در این کشور و در منطقه شده است (Dehghani Firouzabadi & Khediri Warik, 2012).

مسئله کردستان عراق اگرچه سابقه‌ای دیرینه دارد، اما پس از شکست صدام از نیروهای ائتلاف در سال ۱۹۹۱ و نیز سقوط دولت بعث در عراق پس از حمله آمریکا و انگلیس در سال ۲۰۰۳، به صورت یک پدیده ژئوپلیتیکی فعال در منطقه و جهان ظاهر شد و نوعی حکومت خودگردان کردی در شمال عراق شکل داد (Stansfield, 2003). این تحولات بر مناطق کردنشین کشورهای همسایه در خاورمیانه نیز تأثیر گذاشت. یکی از اقدامات عملی در فعالیتهای استقلال‌خواهی اقلیم کردستان عراق، همه‌پرسی برای ایجاد دولت مستقل در مهر ماه سال ۱۳۹۶ بود که طی آن اکثریت رای‌دهندگان به آن رأی مثبت دادند.

اقدامات اقلیم کردستان در جهت استقلال سیاسی و اقتصادی از عراق، علاوه بر تهدید جدی امنیت ملی و تمامیت ارضی عراق، می‌تواند بر امنیت منطقه‌ای و داخلی کشورهای همسایه عراق، با توجه به حضور اقلیت‌های کرد در آن‌ها، تأثیرگذار باشد. تشکیل یک کشور مستقل با محوریت قومیت کرد در مرزهای ایران و ترکیه می‌تواند منجر به بروز تهدیداتی علیه امنیت داخلی و منطقه‌ای این کشورها شود. حضور تعداد قابل توجهی از اقوام کرد در حاشیه مرزهای شمال غرب ایران و جنوب شرق ترکیه و نیز وجود علقه‌های قومی، مذهبی، زبانی و غیره میان موجودیتهای کردی در سه کشور ایران، ترکیه و عراق و امکان تسری تمایلات جدایی‌خواهی و حرکات گریز از مرکز از اقلیم کردستان عراق به نواحی کردنشین دو کشور ایران و ترکیه در میان مدت و بلندمدت، از جمله مولفه‌های امنیتی مشترک دو کشور ایران و ترکیه در مورد استقلال‌طلبی اقلیم کردستان است.

با توجه به روابط قومی و فرهنگی نزدیک مابین کردهای ایران، ترکیه و عراق و تأثیرگذاری آن‌ها بر یکدیگر و همچنین داشتن مرزهای مشترک، استقلال کردستان عراق می‌تواند بر امنیت مناطق کردنشین ایران و ترکیه تأثیرگذار باشد. هدف مقاله حاضر مطالعه تطبیقی سیاست خارجی ایران و ترکیه در قبال همه‌پرسی استقلال کردستان عراق است و پژوهشگر سعی دارد از منظری نو به موضوع برگزاری همه‌پرسی استقلال کردستان عراق بپردازد. چرا که به دلیل جایگاه ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک کردستان عراق، نتایج اقداماتی نظیر همه‌پرسی استقلال در مناطق کردی می‌تواند تأثیرات متعددی در سیاست خاورمیانه‌ای عراق، ایران و ترکیه داشته باشد.

مسئله جدایی‌طلبی کردها همواره یکی از گسل‌های بزرگ در سطح منطقه غرب آسیا بوده که امکان فعال شدن آن وجود داشته و دارد. پس از ظهور داعش، خلاء قدرت در عراق به حدی عمیق شد که اقلیم کردستان، فضا را برای طرح رفراندوم جدایی مناسب ارزیابی کرد. مسعود بارزانی، رئیس وقت اقلیم کردستان عراق، با تلاش چند ساله نهایتاً توانست طیف‌های مختلف کرد را تا حد زیادی در اجرای سناریوی تشکیل کشور مستقل کردستان با خود همراه سازد. اجرای موفق چنین سناریویی می‌توانست باعث به وجود آمدن موج دیگری از خشونت‌ها و بی‌ثباتی‌ها بر اساس تفاوت قومیتی در منطقه غرب آسیا شود.

فروپاشی نظام دو قطبی منجر به بروز دو موج بی‌ثباتی منطقه‌ای در جهان شد: موج اول که مربوط به آغاز دهه ۱۹۹۰ بود و بر فضاهای جغرافیایی جنوب و غرب شوروی سابق نظیر آسیای مرکزی، قفقاز، بالکان و اروپای شرقی سایه افکند. این موج به تدریج به کنترل درآمد و فضاهای مزبور به نوعی آرامش نسبی دست یافتند (Hafeznia, 2016). موج دوم منطقه خاورمیانه را به ویژه در اوایل قرن بیست و یکم بی‌ثبات کرد که به طور فزاینده‌ای ادامه دارد. این بی‌ثباتی نتیجه رویارویی دو بازیگر عمده است که در یک طرف آن بازیگر برون منطقه‌ای و مشخصاً آمریکا قرار دارد که به دنبال کنترل امور این فضای جغرافیایی است و در طرف دیگر بازیگران درون منطقه‌ای قرار دارند که مجموعه‌ای از برخی دولت‌ها و ملت‌ها و

نیز گروه‌های سازمان‌یافته را شامل می‌شود که لزوماً با یکدیگر همسو و متحد نیستند. این پدیده تا حدی بیانگر همان چیزی است که هانتینگتون از آن به رویارویی تمدن غرب و اسلام یاد می‌کند (Huntington, 1993).

نتیجه این رویارویی و تقابل، توسعه بحران‌ها در خاورمیانه و تحول فرآیندهای ژئوپلیتیکی در آن است. مسأله فلسطین و اسرائیل، لبنان، کردستان، بحران عراق، افغانستان، بحران امنیتی پاکستان، رویارویی ایران و آمریکا، مسأله مشروعیت حکومت‌ها، گسترش اندیشه‌های بنیادگرایانه، توسعه شکاف‌های عربی-ترکی و ایرانی یا به عبارتی مثلث شکاف، بحران ناامنی و ترور و غیره مصادیق مشخص آن می‌باشند. این بحران‌ها پتانسیل لازم را برای توسعه بی‌ثباتی، ناامنی و تحول فراهم می‌کنند.

مسأله کردستان عراق که موضوع این پژوهش است، اگرچه سابقه دیرینه‌ای دارد ولی پس از شکست صدام از نیروهای ائتلاف در سال ۱۹۹۱ و نیز سقوط دولت بعث در عراق پس از حمله آمریکا و انگلیس در سال ۲۰۰۳، به صورت یک پدیده ژئوپلیتیکی فعال در منطقه و جهان ظاهر شد و نوعی حکومت خودگردان کردی در شمال عراق شکل داد (Stansfield, 2003) و مناطق کردنشین کشورهای همسایه در خاورمیانه را نیز دستخوش تحولاتی نمود که از سیر فزاینده برخوردار می‌باشد.

حضور نظامیان آمریکا در عراق و احتمال حمله نظامی به ایران، در صدر نگرانی‌های اولیه دولتمردان ایران در سال‌های بعد از اشغال عراق و شکل‌گیری ساختار سیاسی جدید این کشور بود. آمریکا همه مؤلفه‌های تهدید از منظر والت را دارا بود. به علاوه، مقامات ایرانی برداشتی تهدیدآمیز از تهاجم آمریکا به عراق و حضور گسترده نظامی در این کشور داشتند. این احساس تهدید باعث شد که ایران از طریق حضور و نفوذ گسترده در سطح سیاست داخلی عراق و کاربست ابزارهای مختلف در پی ایجاد توازن با آمریکا و کاهش نقش و نفوذ این کشور باشد.

در سطح عراقی نیز، ایران نگرانی‌های عمده‌ای داشت که می‌توان به شکل‌گیری یک دولت وابسته سکولار با گرایش‌های ناسیونالیسم عربی-عراقی اشاره کرد. این دولت می‌توانست متأثر از سیاست‌های آمریکا، عامل فشارهایی بر تهران باشد و دوباره در نقش دولتی تهدیدساز به مانند گذشته ظاهر شود. علاوه بر این، ایران نگرانی‌هایی در خصوص خطر تجزیه عراق داشت که می‌توانست بر امنیت ملی و تمامیت ارضی ایران تأثیری چشمگیر بگذارد. از این منظر، استقلال کردستان عراق می‌توانست ناسیونالیسم کردی را در کردستان ایران تشدید و سطح مطالبات قومی را در آینده افزایش دهد. شکل‌گیری یک دولت سنی در مناطق مرکزی عراق نیز (در اثر فروپاشی کشور) به طور بالقوه می‌توانست پایگاهی برای ناسیونالیست‌های عرب و اسلام‌گرایی سنی افراطی باشد که رویکردی خصمانه به ایران دارند. دو رویداد ظهور داعش در سال ۲۰۱۴ و تشکیل خلافت در بخش‌های وسیعی از این کشور و استقلال‌طلبی کردها با برگزاری همه‌پرسی، این تهدیدات را بالفعل ساختند. داعش، به واسطه گرایش‌های شیعه‌ستیزانه و نیات تجاوزگرانه نسبت به ایران، یک چالش عمده امنیتی برای ایران و متحدینش در عراق ایجاد کرد. در صورت تحکیم خلافت داعش، کل پروژه ایجاد دولت دوست و متحد ایران در عراق با شکست کامل مواجه می‌شد (Menati & Hadian, 2018).

عراق کشوری است که از بدو استقلال خود تا به امروز، درگیر گسل‌های قومی و مذهبی بوده و این واقعیت، تنش‌های دامنه‌دار شدیدی را میان شهروندان عراقی برانگیخته است. یکی از این گسل‌ها، که بر مبنای شکاف‌های قومیتی به وجود آمده، گسل کردی است که در مقاطع تاریخی مختلف در عراق فعال شده و گاه تا سطح جنگ داخلی هم پیش رفته است. در گذر زمان، تجزیه‌طلبی کردی توانست با تأسیس یک اقلیم خودمختار، مرکزی برای فعالیت‌های خود بنا کند که دامنه اهداف و اقداماتش، نه تنها مناطق کردنشین عراق، بلکه کردستان‌های همسایه در ایران و ترکیه را هم در بر می‌گرفت. این موضوع باعث می‌شد که گسل کردی در عراق تشدید و سپس به مناطق همجوار سرایت پیدا کند.

از لحاظ جمعیتی، آمار درست جمعیتی درباره کردها وجود ندارد و آنچه در منابع مختلف آمده است، توأم با اغراق و یا تخمین است (Hafeznia, 2016). اما اقلیم کردستان عراق ۷۴۰۰۰ کیلومتر مربع وسعت و حدود ۶ میلیون نفر جمعیت دارد که شامل استان‌های اربیل، سلیمانیه، دهوک و برخی از قسمت‌های استان‌های نینوا، تمیم و دیاله است. این جمعیت که در نواحی مرزی چهار دولت همجوار ساکن‌اند، به لحاظ جغرافیایی، فرهنگی و حتی خویشاوندی به یکدیگر پیوسته‌اند (Fuller, 1993) و محل سکونت آن‌ها هارتلند هیدروپلیتیک غرب آسیا است و منابع مهم نفتی را نیز در بر دارد. بنابراین رشد و موفقیت گرایش جدایی‌طلبانه در میان گروهی از کردهای منطقه، می‌تواند هم‌تایان آن‌ها را در پیروی از روندی مشابه تشجیع نماید و از همین رو، بسیاری از بازیگران نگاه منفی به این ماجرا دارند (Mills, 2016).

یکی از نقاط اوج در فعالیت‌های تجزیه‌طلبانه اقلیم کردستان عراق، در مهر سال ۱۳۹۶ خورشیدی رقم خورد که در آن، رفاندومی برای ایجاد کشور مستقل کردستان برگزار شد و طبق آمار منتشره، اکثریت به آن رأی مثبت دادند. البته، این همه‌پرسی تجزیه‌طلبانه نهایتاً در اثر ورود بازیگران عراقی و منطقه‌ای و در سایه سکوت بازیگران فرامنطقه‌ای، ناکام ماند. این ناکامی، ضربه‌ای بزرگ به نگرش‌های جدایی‌طلبانه در اقلیم کردستان وارد آورد و حداقل در میان مدت تأثیری شگرف در ترسیم آینده نقشه سیاسی و جغرافیایی عراق ایفا نمود.

کشورهای همجوار اقلیم کردستان به ویژه ایران و ترکیه که دارای اقلیت‌های قومی کرد هستند و برای حفظ تمامیت ارضی خود، روی خوشی به همه‌پرسی اقلیم کردستان نشان ندادند؛ چرا که هرگونه تحول سیاسی فضایی در این منطقه، به دلیل تعلقات ژئوپلیتیکی، بر مناطق کردنشین این کشورها اثر می‌گذارد. این کشورها از روزی که رهبران کرد به خصوص مسعود بارزانی تهدید به جدایی کردند و بحث همه‌پرسی را پیش کشیدند، موجی از مخالفت سیاسی و رسانه‌ای و تحرکات دیپلماتیک به راه انداختند. مسئله استقلال و جدایی‌طلبی کردها در اقلیم کردستان، به اندازه‌ای برای کشورهای همجوار مهم بود که حتی اختلافات ایدئولوژیک و جبهه‌گیری آن‌ها را نیز تحت‌الشعاع قرار داده بود. برای مثال، ترکیه تا چند سال پیش، از هلال شیعی و آثار بد آن در منطقه سخن به میان می‌آورد و در ضدیت با دولت مرکزی عراق با بستن قراردادهای نفتی و گازی، اقدام به صدور نفت و گاز اقلیم کردستان می‌کرد. یا در جریان جنگ داخلی سوریه همواره خواهان نابودی نظام حاکم بر سوریه و بشار اسد رئیس‌جمهور این کشور بود، اما امروز به دلیل ترس از استقلال یا حداقل خودمختاری کردهای سوریه که مورد حمایت آمریکا و ناتو هستند، به یکباره تغییر راهبرد داده و از جبهه آمریکا، عربستان و اسرائیل، به جبهه ایران و روسیه پیوسته است. بدین ترتیب، هدف ترکیه این است که از یک سو به کمک ایران خطر استقلال کردهای عراق را خنثی کند و از سوی دیگر با نزدیک شدن به روسیه، ضمن کنترل کردهای سوریه، زنگ خطر را برای ناتو و آمریکا به صدا درآورد.

بدون تردید برای هر کشور و نظام سیاسی، شناخت دقیق و واقع‌بینانه عواملی که موجودیت و امنیت آن را تهدید می‌کند؛ از اولویت اساسی برخوردار است. بعد از همکاری کردها در جنگ آمریکا با عراق، منطقه فدرالی اقلیم کردستان با حمایت آمریکا تشکیل و این موضوع در قانون اساسی عراق پذیرفته شد. قانونی اعلام شدن نیروی نظامی کردها، رسمی شدن زبان کردی، در کنار مشارکت گسترده کردها در هرم قدرت حکومت مرکزی از جمله انتخاب جلال طالبانی به عنوان رئیس‌جمهور عراق و کسب ۲۴ درصد کرسی‌های مجلس عراق توسط کردها،

از جمله امتیازات آن‌ها بعد از تشکیل منطقه فدرالی محسوب می‌شود (Haqpanah, 2008) که زمینه استقلال اقلیم کردستان را فراهم نموده است. با توجه به رابطه نزدیک فرهنگی و قومی کردهای ایران، ترکیه و عراق و تأثیرپذیری آن‌ها از یکدیگر و همچنین داشتن مرز مشترک، استقلال اقلیم تأثیر زیادی بر امنیت مناطق کردنشین ایران و ترکیه خواهد داشت.

یکی از مهم‌ترین موضوعات پس از جنگ جهانی اول که به صورت دغدغه در عرصه بین‌الملل مطرح بوده است، به موضوع کردها برمی‌گردد. پراکندگی کردها در کشورهای مختلف در غرب آسیا باعث شده است تا کشورهای درگیر در این مسئله وارد نوعی اتحاد و ائتلاف طبیعی برای جلوگیری از هرگونه تجزیه‌طلبی شوند. بنابراین کشورهای ایران و ترکیه با وجود تمام اختلافات در زمینه‌های مختلف، در مورد کردها به نوعی اشتراک نظر دارند و با هرگونه فعالیت در راستای استقلال این منطقه و تجزیه عراق مخالف هستند. چرا که هم ایران و هم ترکیه دارای جمعیت قابل توجهی از کردها هستند؛ لذا طبیعی به نظر می‌رسد که برای جلوگیری از این موضوع و مسئله امنیتی اقداماتی انجام دهند. دو کشور برای رسیدن به نقطه نظرهای خود اقداماتی را انجام دادند که از جمله آن‌ها می‌توان به لغو پروازهای هوایی به اقلیم کردستان از طرف ایران (به درخواست دولت مرکزی عراق) و تهدید ترکیه به جلوگیری از صادرات نفت که از یکی از بنادر این کشور انجام می‌شود، اشاره کرد (Paderorand & Zanganeh, 2018).

ایران و ترکیه برگزاری همه‌پرسی را باعث نوعی بی‌نظمی سیاسی-امنیتی در منطقه قلمداد کردند. دلیل این امر نیز به بین‌المللی بودن مسئله کردها برمی‌گردد. اجرای همه‌پرسی و شروع فرایند استقلال کردستان عراق می‌توانست بر موضوع کردها در ایران و ترکیه اثرگذار باشد. این مسئله نیز می‌توانست به تشدید بی‌ثباتی در خاورمیانه منجر شود و نظم کنونی را دچار تغییراتی کند (Tabatabai, 2017).

ضمن اینکه شرایط سیاسی-امنیتی عراق نیز به گونه‌ای است که استقلال کردستان عراق می‌تواند باعث تنش‌های سیاسی گسترده (که زمینه‌ساز تنش‌های امنیتی خواهد بود) شود. به همین دلیل، نگاه ایران و ترکیه به این مسئله تابعی از شرایط امنیتی و نظم منطقه‌ای بود. اقدامات اقلیم کردستان در جهت استقلال سیاسی و اقتصادی از عراق، علاوه بر تهدید جدی امنیت ملی و تمامیت ارضی عراق، می‌تواند بر امنیت منطقه‌ای و داخلی کشورهای مذکور، با توجه به حضور اقلیت‌های کرد در آن‌ها تأثیرگذار باشد. تشکیل یک حکومت خودگردان و مستقل با محوریت قومیت کرد در فراسوی مرزهای جمهوری اسلامی ایران و ترکیه، بالقوه می‌تواند منجر به تهدیداتی علیه امنیت داخلی و منطقه‌ای این کشورها شود. حضور حجم قابل توجهی از جمعیت کرد در حاشیه مرزهای ایران و جنوب ترکیه و نیز وجود علقه‌های قومی، مذهبی، زبانی و غیره میان موجودیت‌های کردی در سه کشور ایران، ترکیه و عراق و امکان تسری تمایلات جدایی‌طلبانه و حرکات گریز از مرکز از کردستان عراق به نواحی کردنشین دو کشور ایران و ترکیه در میان‌مدت و بلندمدت، از جمله مولفه‌های امنیتی مشترک دو کشور ایران و ترکیه در مورد استقلال طلبی اقلیم کردستان است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر با هدف مطالعه تطبیقی سیاست خارجی ایران و ترکیه در قبال همه‌پرسی استقلال کردستان عراق، سعی دارد از منظری متفاوت به موضوع کردستان عراق بپردازد. چرا که با توجه به جایگاه ژئواستراتژیک و ژئوپلیتیک کردستان عراق، این موضوع می‌تواند تأثیرات متعددی بر عراق، ایران، ترکیه و سیاست خاورمیانه‌ای قدرت‌های فرامنطقه‌ای داشته باشد.

این پژوهش با بررسی شرایط سیاست خارجی ایران و ترکیه در قبال همه‌پرسی استقلال و با هدف بازکاوی فرآیند استقلال اقلیم کردستان عراق، همچنین بررسی علل و زمینه‌های برگزاری همه‌پرسی در کردستان عراق، درصدد پاسخگویی به این سؤالات کلی است: همه‌پرسی استقلال کردستان عراق چه تأثیراتی بر سیاست خارجی ایران و ترکیه گذاشت؟ و رویکرد واحد و مشترک سیاست خارجی ایران و

ترکیه در خصوص جهت‌گیری استقلال‌طلبانه کردستان عراق چه بوده است؟ پژوهش حاضر با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و روش پدیدارشناسی از طریق مصاحبه با افراد صاحب‌نظر در جهت توضیح و تبیین سؤالات مطرح شده انجام شده است.

این پژوهش ضمن بررسی روند سیاست خارجی ایران و ترکیه در قبال همه‌پرسی استقلال، با هدف بازکاوی فرآیند اقدامات این دو کشور و بررسی علل و زمینه‌های برگزاری همه‌پرسی در کردستان عراق، درصدد پاسخگویی به این سؤالات کلی است:

برگزاری همه‌پرسی استقلال کردستان عراق چه تأثیراتی بر سیاست خارجی ایران و ترکیه گذاشت؟

رویکرد واحد و مشترک سیاست خارجی ایران و ترکیه در خصوص جهت‌گیری استقلال‌طلبانه کردستان عراق چه بوده است؟

همسو با سؤالات مطرح شده، فرضیه مقاله این است که چالش کردستان عراق و نگرانی از رشد تمایلات استقلال‌طلبانه برای هر دو کشور آن‌چنان جدی شده که جمهوری اسلامی ایران و اسلام‌گرایان «معتدل» ترکیه بتوانند برای حل بحران سوریه با یکدیگر کنار بیایند. تهدیدهای ممکن که بعد از تجزیه عراق ممکن است برای جمهوری اسلامی ایران و ترکیه که جمعیت قابل توجهی از نیروهای کردی دارند، باعث ایجاد ائتلاف در قبال این مسئله شده و دو کشور همواره درصدد برآمدند تا از استقلال این منطقه جلوگیری کنند. لذا رویکرد اتخاذ شده توسط این دو کشور در قبال تحولات شمال عراق در قالب نظریه موازنه تهدید قابل تبیین است. پژوهش حاضر با استفاده از روش کتابخانه‌ای و بر اساس رویکرد توصیفی-تحلیلی در جهت توضیح و تبیین سؤالات و فرضیه مطرح شده انجام شده است.

پیشینه پژوهش

در خصوص پیشینه پژوهش باید اذعان کرد که طیف وسیعی از مقاله‌ها و کتاب‌ها در این رابطه موجودند. برای مثال:

پورا احمدی میبدی و قیاسی (۱۳۹۹)، در پژوهشی با عنوان «رویکرد سیاست خارجی ایران و ترکیه به مسئله استقلال کردستان عراق» با بهره‌گیری از روش توصیفی-تحلیلی به بررسی فرآیند استقلال‌طلبی اقلیم کردستان عراق و رویکرد ایران و ترکیه نسبت به آن پرداخته‌اند (Pour-Ahmadi Meybodi & Qiyazi, 2019).

پادرورد و زنگنه (۱۳۹۸)، در مقاله‌ای با عنوان «همه‌پرسی استقلال اقلیم کردستان عراق و پایداری موازنه تهدید در روابط ایران و ترکیه» با هدف کالبدشکافی و بررسی رویکرد سیاست خارجی ایران و ترکیه به همه‌پرسی استقلال اقلیم کردستان با روش کتابخانه‌ای انجام گرفته است (Paderorand & Zanganeh, 2018).

منتی و هادیان (۱۳۹۸)، در پژوهشی با عنوان «سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال عراق از منظر موازنه تهدید» نشان داده‌اند که جمهوری اسلامی ایران جهت رفع تهدیدات پیرامون خود، هدفش در سیاست خارجی خود در قبال تحولات داخلی عراق، پس از سقوط صدام، حفظ تمامیت ارضی عراق از طریق حمایت از یک دولت دوست و متحد در این کشور بوده است (Menati & Hadian, 2018).

عبدالله‌پور و همکاران (۱۳۹۶)، در پژوهشی نشان داده‌اند که مهاجران کرد در جوامع اروپایی و غربی بر ناسیونالیسم کردی و تعارضات هویتی و جریان استقلال‌طلبی منطقه اقلیم کردستان عراق تأثیرگذار بوده و عامل مهم ادامه بحران‌ها و نهضت استقلال‌خواهی اکراد به شمار می‌روند (Abdullahpour et al., 2016).

ابابکر (۲۰۲۰)، در مقاله‌ای با عنوان «اقلیم کردستان عراق: از پارادایم‌های دیپلوماسی به دیپلوماسی اولیه» با هدف بررسی جهت‌گیری جدایی‌طلبانه از پارادایم بودن اقلیم کردستان، نشان داده است که متغیرهای ساختاری داخلی یکی از اصلی‌ترین متغیرهایی هستند که باعث می‌شود منطقه با ملی‌گرایی پیشرفته به دنبال یک دیپلوماسی اولیه باشد (Ababakr, 2020).

چانگ فنگ و تمیتایو (۲۰۱۸)، در مقاله‌ای به همه‌پرسی کردستان عراق برای استقلال ۲۰۱۷ پرداخته‌اند. در این مقاله ضمن اشاره به مخالفت جامعه جهانی به ویژه کشورهای همسایه عراق با این همه‌پرسی، اعلام شده که این مخالفت‌ها عمدتاً به دلیل ترس از اثرات بعدی آن بر روی خاورمیانه و جمعیت کشورهای همسایه اتفاق افتاده است (Changfeng & O., 2018).

آکینچی (۲۰۱۷)، در پژوهشی اثرات همه‌پرسی ۲۵ سپتامبر دولت منطقه‌ای شمال عراق بر هویت دولت ملی ترکیه را بررسی کرده است. با نگاهی به تأثیرات درگیری‌های سیاسی و قومی پس از همه‌پرسی مشاهده می‌شود که همه معادلات از نظر ماهیت نیاز به تجدید نظر دارند. در این معادله، گزینه کشور ترکیه این است که به هر دلیل با تقسیم قومی یا فرقه‌ای عراق به عنوان یک کشور موثر و قدرتمند در منطقه خود مخالفت کرده و سیاستی را برای محافظت از تمامیت ارضی آن تدوین کند (Akinci, 2017).

نوآوری پژوهش حاضر این است که نشان می‌دهد اولاً هر گونه اقدام واگرایانه بدون در نظر گرفتن واقعیت‌های ژئوپلیتیکی محکوم به شکست است و ثانیاً ائتلاف‌سازی گذرا توسط کشورهای ترکیه و ایران مطابق با نظریه موازنه تهدید، می‌تواند به عنوان مانع جدی در مقابل استقلال خواهی اقلیم کردستان عراق نقش ایفا نماید. این پژوهش، با رویکرد تطبیقی به مطالعه سیاست خارجی ایران و ترکیه در قبال همه‌پرسی استقلال کردستان عراق پرداخته است.

روش تحقیق انجام پژوهش حاضر به صورت کتابخانه‌ای و توصیفی-تحلیلی، در جهت تبیین دلایل برگزاری همه‌پرسی، مهمترین رویکردهای سیاست خارجی ایران و ترکیه در قبال همه‌پرسی استقلال کردستان عراق، مهمترین بازخوردهای سیاست خارجی ایران و ترکیه در قبال طرح همه‌پرسی در منطقه و بازخورد طرح همه‌پرسی کردستان بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و ترکیه در منطقه می‌پردازد.

موازنه تهدید استنفان والت

یکی از نظریاتی که می‌تواند تا حدودی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را در قبال همه‌پرسی استقلال کردستان عراق تبیین نماید، نظریه موازنه تهدید است. استنفان والت، یکی از نظریه‌پردازان اصلی واقع‌گرایی تدافعی، مهم‌ترین گزاره‌های نظریه‌اش عبارتند از:

- دولت‌ها نه به قدرت، بلکه به تهدید پاسخ می‌دهند.
- سطح تهدید تحت تأثیر قدرت انبوه، نزدیکی جغرافیایی، توان تهاجمی و نیت تجاوزکارانه قرار دارد.
- پاسخ دولت‌ها به تهدید یا به شکل موازنه (شکل‌گیری اتحاد) و یا دنباله‌روی از دولت تهدیدکننده است.
- ایدئولوژی یکسان، کمک‌های گسترده اقتصادی-نظامی و سطح بالای نفوذ و لابی سیاسی، از عناصر مؤثر در شکل‌گیری اتحاد علیه دولت تهدیدگر است (Walt, 2009).

والت از جمله واقع‌گرایانی است که با طرح ایده‌های جدید و متفاوت از نظریه‌های سنتی واقع‌گرایی و حتی واقع‌گرایی ساختاری والتز، سعی داشته تا پایه‌های این نظریه را مستحکم‌تر نماید. وی با نقد اصل موازنه قوا، با طرح نظریه موازنه تهدید در عمل توانسته است مباحث واقع‌گرایی را در حوزه امنیتی غنی‌تر نماید (Abbasi & Ghiyasi, 2013). نقطه محوری مباحث وی بررسی علت اتحادها و ائتلاف‌های نظامی-سیاسی با هدف ایجاد موازنه در واکنش به احساس تهدید است. به اعتقاد وی، برخلاف آنچه که فکر می‌شود، کشورها در مقابل افزایش قدرت سایرین دست به موازنه نمی‌زنند. آنچه باعث حرکت کشورها به سوی توازن می‌گردد، میزان تهدیدی است که درک می‌کنند (Turabi, 2004). والت اظهار می‌دارد زمانی که کشوری با انتخاب‌های متعدد برای ائتلاف مواجه می‌شود، محاسبه میزان ریسک و سطح تهدید به عنوان مهم‌ترین عامل در تصمیم‌گیری عمل می‌نماید و نه قدرت (Sazamand, 2008). بدین ترتیب، ائتلاف جهت موازنه در قبال تهدیدات

شکل می‌گیرد و نه صرف قدرت. تهدیداتی که می‌تواند از قدرت، مجاورت، قابلیت‌های تهاجمی و نیت توسعه‌طلبانه تهاجمی نشأت بگیرد (Walt, 2009).

اتحاد و ائتلاف یکی از انواع راهبرد در سیاست خارجی است. راهبرد اتحاد و ائتلاف زمانی به کار گرفته می‌شود که کشوری به این باور برسد که نمی‌تواند با بسیج توان خود، به اهدافش برسد و منافع ملی خود را به بهترین شکل تأمین کند (ازغندی و روشندل، ۱۳۹۰: ۱۳۸). یکی از بهترین رویکردها در ارزیابی و تحلیل اتحادها، دیدگاه استفان والت در قالب واقع‌گرایی نوکلاسیک است. با جابه‌جایی تمرکز واقع‌گرایی از موازنه قدرت به موازنه تهدید، والت نقطه محوری مباحث را در بررسی علت اتحادها و ائتلاف‌های نظامی با هدف ایجاد موازنه در واکنش به احساس تهدید مطرح کرد. والت در رویکرد خود ابتدا بر رفتار موازنه‌سازی و یارگیری بازیگران تأکید می‌کند، اما در ادامه به جای تأکید بر قابلیت‌های نظامی و تهاجمی به تهدیدات توجه دارد. با این وجود، از نظر کنت والتز، نظریه موازنه تهدید بازنگری در موازنه قدرت نیست، بلکه کاربرد موازنه قدرت در سیاست خارجی است و بر اساس این رویکرد، کشورها تلاش دارند با ایجاد توازن در مقابل کشورهای تهدیدکننده، زمینه‌های لازم برای ایجاد ثبات و امنیت را فراهم آورند (قوام و ایمانی، ۱۳۹۰: ۳۸). برای تشکیل اتحاد و ائتلاف باید دو عامل، یعنی تهدید و منافع مشترک وجود داشته باشد.

برخی از بهترین مفروضات اتحاد عبارتند از:

- دولت‌ها به منظور حفظ امنیت خود در مقابل بیشترین منشأ تهدید متحد می‌شوند.
  - تهدید صرفاً به میزان قدرت دولت‌ها محدود نمی‌شود، بلکه تصور دولت‌ها نسبت به تهدید در روایت مد نظر است.
  - هر اندازه قابلیت‌های تهاجمی و تهدیدات خارجی بیشتر باشد، به همان اندازه انگیزه دیگر دولت‌ها برای اتحاد بیشتر می‌شود.
- تهدیدات به نوبه خود تابعی از افزایش قدرت، قابلیت‌های نظامی و تهاجمی، مجاورت جغرافیایی و مقاصد تجاوزگرانه است (Pour-Ahmadi Meybodi & Qiyazi, 2019).

نواقص‌گرایی والتز بر دو مفروض ساده و سراسر استوار است. اول، کشورها بازیگران کلیدی و اصلی در سیاست بین‌الملل هستند که در نظام آنارشیک فاقد هرگونه اقتدار عالیه مرکزی عمل می‌کنند. دوم، انگیزه اصلی و اولیه کشورها بقا به معنای حفظ حاکمیت ملی (استقلال سیاسی و تمامیت ارضی) است (Dehghani Firouzabadi & Khediri Warik, 2012). برخی از این ائتلاف‌ها برای حفظ امنیت خود در برابر خطرات داخلی تشکیل شده‌اند، اما اکثر آن‌ها ماهیت منطقه‌ای و بین‌المللی دارند. از طریق نوع ائتلاف‌ها می‌توان جهت‌گیری و نقش ملی در سیاست خارجی کشورها را مورد توجه قرار داد (Pour-Ahmadi Meybodi & Qiyazi, 2019). بنابراین، ایجاد ائتلاف و اتحاد و همچنین موازنه در مقابل منشأ تهدید توسط کشورها را می‌توان یک راهبرد منطقی تلقی کرد. اینگونه موازنه که به صورت ائتلاف و اتحاد نمایان می‌شود به دو شکل توسط کشورها ایجاد می‌شود: ۱- موازنه درون‌گرا به معنای افزایش قدرت داخلی خود کشورها؛ ۲- موازنه برون‌گرا که همان ائتلاف و اتحاد است (Dehghani Firouzabadi & Khediri Warik, 2012).

والت در ابتدای کتاب «ریشه‌های اتحادها» این سؤال را مطرح می‌کند که کشورها در برابر کدام تهدیدات به دنبال کسب حمایت دولت‌های دیگر خواهند آمد؟ والت در پاسخ به این سؤال، چهار منبع تهدید را به شرح زیر می‌شمارد:

قدرت انبوه: به معنای منابع کلی یک دولت و شامل جمعیت، قابلیت‌های صنعتی-نظامی و توانمندی تکنولوژیک است. هر چه قدرت انبوه یک کشور بیشتر باشد، میزان تهدیدی که متوجه سایر دولت‌ها می‌کند نیز بیشتر است (Walt, 1987).

نزدیکی جغرافیایی: فاصله سرزمینی بین رقبای بالقوه هرچه بیشتر باشد، توان اعمال قدرت کمتر و در نتیجه، تهدید بالقوه نیز محدودتر خواهد بود. به عبارت دیگر، والت ظرفیت تهدیدزایی را با فاصله جغرافیایی دولت تهدیدکننده مرتبط می‌داند.

قدرت تهاجمی: به حد و اندازه قابلیت‌های تهاجمی گفته می‌شود. به این معنا که هرچه قدرت تهاجمی بیشتر باشد، سطح تهدید یک دولت نیز افزایش پیدا می‌کند. قدرت تهاجمی ارتباط نزدیکی با نزدیکی جغرافیایی و قدرت انبوه دارد. نیت تهاجمی: به معنای نحوه برداشت دولت‌ها از دشمن بالقوه است. نیت تهاجمی قسمتی از نظریه والت است که او را از مادی‌گرایی دور ساخته و رویکردهای معناگرا-سازه‌نگارانه را در ذهن متبادر می‌سازد. این ناشی از مفهوم تهدید است که شاید حتی بیشتر از مفهوم قدرت معناگرایانه باشد (Walt, 2009).

موازنه تهدید و ایجاد ائتلاف در تقابل با همه‌پرسی استقلال خواهی اقلیم کردستان

در ۲۵ دسامبر ۲۰۱۷، کردهای اقلیم کردستان اعلام کردند که در صدد استقلال از دولت مرکزی و ایجاد دولت کردی هستند. رئیس اقلیم کردستان، مسعود بارزانی، اعلام کرد که استقلال کردستان راهی برای رهایی از رنج‌ها و تبعیض‌هایی خواهد بود که دولت مرکزی عراق در ادوار مختلف بر این منطقه روا داشته است. بارزانی، رئیس اقلیم کردستان عراق، در مورد واکنش ترکیه به همه‌پرسی این پیش‌فرض را داشت که اردوغان، به خاطر منافع اقتصادی در روابط تجاری با کردستان عراق و با هدف تضعیف دولت مرکزی شیعه حاکم بر عراق که دارای روابط نزدیک با ایران است، موضع پشتیبانی یا حداقل بی‌طرفی مثبت را در قبال کردستان عراق اتخاذ خواهد کرد. در حالی که رئیس‌جمهور ترکیه با این همه‌پرسی مخالف بود. جنگ داخلی سوریه، آن‌گونه که بسیاری از سیاستمداران و روزنامه‌نگاران انتظار داشتند، با سقوط فوری بشار اسد به پایان نرسید. ترکیه به‌عنوان یکی از بازیگران عمده این جنگ، از زمان تیره شدن روابط آنکارا با اتحادیه اروپا، به قدرت‌های غیرغربی این بحران، یعنی ایران و روسیه نزدیک شده است (Paderorand & Zanganeh, 2018).

موازنه تهدید ناشی از استقلال خواهی کردستان عراق برای ایران و ترکیه

کردها از سال ۲۰۰۳، بعد از حمله به عراق و سرنگونی صدام حسین، بر این منطقه به‌صورت خودمختار حکومت می‌کنند. لذا با توجه به تقویت نیروهای نظامی و پیشمرگ‌های این منطقه، درصدد بودند که از دولت مرکزی عراق جدا شده و از دیدگاه رهبران این منطقه، یک گام مهم برای ایجاد یک دولت کردی در منطقه باشد (گرمیانی، ۲۰۱۷). بارزانی با این پیش‌فرض همه‌پرسی را برگزار کرد که اردوغان، به خاطر منافع اقتصادی که در روابط تجاری با اقلیم دارد و همچنین جهت تضعیف دولت مرکزی شیعه نزدیک به ایران، موضع بی‌طرفی مثبت یا پشتیبانی را در قبال کردهای عراق در پیش خواهد گرفت. در حالی که رئیس‌جمهور ترکیه با روند تجزیه‌طلبی کردستان عراق مخالف بود. البته ترکیه ثابت کرد که هرگز جدیت عراق و ایران را در خاموش کردن گرایشات گریز از مرکز اقلیم ندارد و همچنان برای منافع اقتصادی خود به اندازه منافع سیاسی ارزش قائل است (اسلامی شمس آبادی، ۱۳۹۷: ۸۲).

نتیجه همه‌پرسی نشان‌دهنده این موضوع است که کردهای مستقر در سه کشور ترکیه، عراق، و ایران به‌رغم مخالفت برخی از افراد و احزاب، موافق استقلال و جدایی هستند. این مسئله باعث شد که کشورهای مذکور که هرکدام از جمعیت قابل توجهی از کردها برخوردارند، این موضوع را به‌عنوان یک تهدید مشترک تلقی کنند و مخالفت خود را اعلام کنند. چراکه با وجود تحولات نوین منطقه خاورمیانه و به‌ویژه در عراق، برگزاری همه‌پرسی به منظور کسب استقلال باعث ایجاد یک بحران دیگر در کشور عراق و یا به عبارت دیگر در منطقه می‌شود (هیلترمن و فانتاپی، ۲۰۱۸). در این شرایط، وقتی بحث اعلام استقلال پیش آمد، برخلاف قانون کشور عراق که درصدد حفظ تمامیت ارضی عراق است، اجرای همه‌پرسی پیام روشنی به کشورهای همسایه دارای اقلیت‌های قومی و دینی خواهد رساند که الگوی اعطای اختیارات محلی به قومیت‌ها در قالب نظام‌های فدرالی و کنفدرالی نه تنها به حل مشکلات درونی‌شان نخواهد انجامید، بلکه به افزایش مطالبات و توسیع دایره بی‌ثباتی

خواهد انجامید (قمیتلی و رشید، ۲۰۱۷). این مسئله در مورد ایران و ترکیه که دارای جمعیت قابل توجه کرد در کشورهای خود هستند و در ادوار مختلفی با احزاب سیاسی آنها در داخل مرزهای خود درگیر شده‌اند، می‌تواند صدق کند. همه‌پرسی استقلال در کردستان عراق، جزو وقایعی بود که راهبرد اصلی سیاست خارجی ایران را در عراق با چالش جدی مواجه می‌ساخت. بخشی از راهبرد اصلی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال کردستان عراق، حفظ تمامیت ارضی عراق بود که با همه‌پرسی اقلیم کردستان با چالش مواجه شد.

نگرانی‌های ایران دارای سه بعد داخلی (ایرانی-عراقی)، منطقه‌ای و بین‌المللی بود. در سطح داخلی ایرانی، مقامات ایران از تأثیرات این مسأله بر امنیت ملی ایران و تشدید گرایش‌های ملی‌گرایانه کردی و دامن زدن به خواست‌های تجزیه‌طلبانه در کردستان ایران نگران بودند. در بعد امنیت داخلی عراقی نیز، استقلال کردستان عراق، امکان چندپاره‌شدن عراق و تجزیه مناطق سنی‌نشین را دامن می‌زد. در صورت چنین سناریویی، این مناطق حوزه نفوذ رقبای منطقه‌ای ایران می‌شد، که می‌توانست در آینده تهدیداتی را متوجه ایران سازند (Menati & Hadian, 2018). نگرانی امنیتی ایران در بعد منطقه‌ای، به حمایت اسرائیل از تأسیس دولت کردی بازمی‌گشت. تهران از طرح‌های ژئوپلیتیکی اسرائیل در منطقه شمال عراق نگران بود؛ نگرانی از این بابت که اسرائیل با حمایت عمومی از همه‌پرسی، در پی تلافی به سال‌ها حضور ایران در مرزهای شمالی‌اش در سوریه و لبنان باشد (ندیمی، ۱۳۹۸: ۲۰۱). در بعد بین‌المللی، سوءظن مقامات ایران نسبت به سیاست آمریکا در کردستان عراق و احتمال تبدیل کردستان به متحد غرب، اسباب دیگر نگرانی ایران بود.

نقش ایران در اعمال فشار بر اقلیم کردستان و کمک به نیروهای عراقی جهت تضمین تمامیت ارضی این کشور در تحولات فوق به‌ویژه تصرف شهر کرکوک و مناطق دیگر باعث شد که برخی از ناظران خارجی، برنده تحولات فوق را ایران تفسیر کنند و از گسترش نفوذ بیشتر ایران در آینده عراق سخن به میان آورند (گرینر و مکلیری، ۲۰۱۷). جمهوری اسلامی ایران با توجه به شرایط کنونی منطقه که ناامنی و بی‌ثباتی مشخصه بارز آن است، نسبت به برگزاری این همه‌پرسی نگاهی دوراندیشانه‌تر داشت و با وجود اینکه عدم دخالت در امور داخلی کشورهای دیگر همواره یکی از اصول سیاست خارجی ایران بوده است، اما برخی از موضوعات داخلی کشورهای همسایه با توجه به پیوستگی آن با مناطق دیگر نمی‌تواند صرفاً به عنوان یک مسئله داخلی تفسیر شود. مسئله کردها نمونه‌ای از مسائل داخلی با تأثیرات منطقه‌ای و بین‌المللی است (Menati & Hadian, 2018). از این رو، برای ایران برگزاری همه‌پرسی باعث بی‌ثباتی خواهد شد. ایران با توجه به روابط دوستانه‌ای که با کشور عراق دارد، برگزاری همه‌پرسی را باعث بروز بی‌نظمی‌های سیاسی-امنیتی در منطقه می‌داند. دلیل این موضوع به بین‌المللی بودن مسئله کردها و دخالت قدرت‌های فرمانطقه‌ای در غرب آسیا برمی‌گردد. برگزاری همه‌پرسی و به‌دنبال آن آغاز فرآیند استقلال کردستان عراق می‌تواند بر موضوع کردها در ترکیه، ایران و سوریه تأثیرگذار باشد. همین مسئله نیز می‌تواند به تشدید بی‌ثباتی در منطقه خاورمیانه منجر شود. همچنین شرایط سیاسی-امنیتی در عراق به شکلی است که برگزاری همه‌پرسی می‌تواند زمینه‌های تنش سیاسی را که زمینه تنش‌های امنیتی است فراهم آورد.

نگرانی ترکیه از مسئله کردی در دو بعد داخلی و خارجی قابل بررسی است. ناسازگاری قومیتی و هویتی بین کردها و ترک‌ها به دلایل فرهنگی، زبانی و مذهبی موجب ناسازگاری مداوم و مستمر دولت ترکیه و کردها و ترس از تجزیه‌طلبی کردها بوده است. کردها در داخل مرزهای چهار کشور همسایه پراکنده شده‌اند. وضعیت کردها در هر یک از این چهار کشور، تأثیر جدی در کشورهای دیگر خواهد داشت (Kolai et al., 2015). نگرانی اصلی ترکیه این بود که بغداد دیگر قادر به اداره شمال عراق نباشد و حزب دموکرات کردستان عراق یا اتحادیه میهنی کردستان یا هر دو با پکک همکاری کنند. پکک در سال‌های اولیه جنگ در شمال عراق و شمال ایران پایگاه زده بود. حزب دموکرات کردستان و پکک موافقتنامه‌ای موسوم به «اصول همبستگی» امضا و توافق کرده بودند علیه دشمن مشترک همکاری کنند (Hentov, 2017).

ادراک مشترک ایران و ترکیه از تهدید استقلال اقلیم کردستان عراق

روابط ایران و ترکیه در پرتو تحولات داخلی هر دو کشور، منطقه و جهان در طول سال‌ها فراز و نشیب زیادی داشته است. مسئله کردها و فعالیت آن‌ها برای رسیدن به استقلال از یک سو و نقش بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در بهره‌برداری از این تلاش‌ها جهت تأمین اهداف و منافع‌شان از سوی دیگر، یکی از موضوع‌های مهم در روابط دو کشور بوده است. جمهوری اسلامی ایران و ترکیه که با کردستان عراق مرزهای مشترکی دارند، برگزاری همه‌پرسی برای دستیابی به استقلال در اقلیم کردستان را تهدیدی جدی برای کشورهای خود و ثبات کشور عراق قلمداد کردند. اقدامی که در صورت موفقیت، باعث می‌شد کشور عراق به سه قسمت شیعه، سنی و یک دولت کرد تقسیم شود. اشتباه استراتژیک مقامات کردستان عراق مبنی بر حمایت آمریکا و متحدان منطقه‌ای آن از فراندوم استقلال‌طلبی باعث شد که مسعود بارزانی، رئیس اقلیم کردستان، را وادار به تصمیم غلط کند. زیرا بارزانی اعتقاد داشت که ایران و ترکیه که امروزه درگیر بحران‌های مذکور هستند، نسبت به استقلال کردستان واکنش آن‌چنانی نشان نخواهند داد. اما این فرض اشتباه بود چرا که دو کشور ایران و ترکیه اقدام ذکر شده را یک تهدید علیه امنیت خود تلقی کردند (حشام، ۲۰۱۷). این مسئله باعث شد که در زمان برگزاری همه‌پرسی اقلیم کردستان، نیروهای نظامی دو کشور ایران و ترکیه تمرینات نظامی خود را در مرزهای بین دو کشور انجام دهند. درخواست دولت مرکزی عراق در این قالب بود که از جمهوری اسلامی ایران درخواست کرد که مرزهای خود را با منطقه کردستان ببندد. مصداق این اقدام جمهوری اسلامی ایران در مورد ترکیه نیز انجام شد (Paderorand & Zanganeh, 2018). رجب طیب اردوغان برای تقویت ائتلاف ذکر شده و همه‌جانبه برای جلوگیری از تهدید مشترک دو کشور به تهران سفر کرد. در این دیدار، دو کشور بر همکاری همه‌جانبه خود تأکید کردند. آنکارا و تهران مخالفت‌های خود را نسبت به برگزاری همه‌پرسی اقلیم کردستان اعلام کردند (Fuller, 1993).

ایران و ترکیه برگزاری همه‌پرسی را باعث نوعی بی‌نظمی سیاسی-امنیتی در منطقه قلمداد کردند. دلیل این امر نیز به بین‌المللی بودن مسئله کردها برمی‌گردد. اجرای همه‌پرسی و شروع فرآیند استقلال کردستان عراق می‌توانست بر موضوع کردها در ایران و ترکیه اثرگذار باشد. این مسئله نیز می‌توانست به تشدید بی‌ثباتی در خاورمیانه منجر شود و نظم کنونی را دچار تغییراتی کند (طباطبایی، ۲۰۱۷). ضمن اینکه شرایط سیاسی-امنیتی عراق نیز به گونه‌ای است که استقلال کردستان عراق می‌تواند باعث تنش‌های سیاسی گسترده (که زمینه‌ساز تنش‌های امنیتی خواهد بود) شود. به همین دلیل، نگاه ایران و ترکیه به این مسئله تابعی از شرایط امنیتی و نظم منطقه‌ای بود. ترکیه در کنار ایران، همه‌پرسی را به مثابه تهدید علیه امنیت ملی و تمامیت ارضی و سیاست‌های منطقه‌ای خود قلمداد کرد. چرا که با این اقدام، یکی از مهم‌ترین کشورهای همسایه آنکارا یعنی عراق، با مشکلات امنیتی جدید مواجه می‌شد و این مسئله باعث نگرانی جدیدی برای دولتمردان ترکیه به منظور کنترل و مدیریت منازعات منطقه شد (واسیلوسکی، ۲۰۱۷: ۳).

به‌رغم اینکه هر یک از کشورهای ترکیه و ایران در منطقه از روابط راهبردی و استراتژیکی خاص خود برخوردارند، باید اذعان داشت مسئله‌ای به نام کردستان همواره یکی از مؤلفه‌های مهم همگرایی و کنش نزدیک میان دو کشور بوده است (Kavalek, 2016).

اهمیت مسئله کردستان و چالش‌های امنیتی آن برای هر دو کشور، عاملی برای وحدت امنیتی آن‌ها در قبال مسئله کردستان شد. مسعود بارزانی، رهبر اقلیم کردستان عراق، به نوعی با نادیده انگاشتن این مسئله دچار لغزش محاسباتی مهمی شد، به‌ویژه غفلت وی از این مسئله که پس از کودتای نافرجام ترکیه در سال ۲۰۱۶ میلادی، رویکردهای اردوغان در قبال کردستان با دقت بسیار زیادی بررسی می‌شد (Basiri et al., 2016). به همین سبب، می‌توان رویکرد همگرایی ایران و ترکیه در قبال کردستان را یکی از بازخوردهای مهم سیاست‌های استقلال‌طلبانه کردستان عراق قلمداد کرد. نگرانی از بابت تسری استقلال‌طلبی کردهای اقلیم کردستان و حضور قدرت‌های منطقه‌ای و

فرمانطقه‌ای سبب اتخاذ رویکرد مشترک ایران و ترکیه در قبال استقلال طلبی کردستان عراق شده است. از این رو، در ادامه، با توجه به این شاخص‌ها به بررسی رویکرد دو کشور ایران و ترکیه در قبال استقلال طلبی اقلیم کردستان پرداخته می‌شود.

شاخص‌های تاثیرگذار استقلال اقلیم کردستان در ایران

۱. کردهای ایران

کردستان ایران بخشی از منطقه کردنشین بزرگتری است که تا شمال عراق، جنوب ترکیه و شرق سوریه امتداد می‌یابد. مسائل زبانی و مذهبی کردها بیش از بلوچ‌ها و آذری‌ها سیاسی شده است، با این حال وسعت و شدت فعالیت‌های سیاسی خشونت‌بار کردستان ایران در مقایسه با کردستان ترکیه و عراق کمتر بوده است (احمدی، ۱۳۹۶: ۷۷). رویکرد جمهوری اسلامی ایران به استقلال طلبی اقلیم کردستان، تحت تأثیر مسئله جمعیت کردی خود و ادراک آن در مورد اهداف قدرت‌های خارجی در منطقه کردستان عراق بوده است. به نظر می‌رسد میزان وابستگی و ارتباط کردهای ایران به یک کردستان مستقل، با توجه به موقعیت جغرافیایی در ایران تا ایدئولوژی سیاسی آن‌ها و عوامل متعددی از وابستگی‌های قبیله‌ای، زبانی و مذهبی متفاوت بوده است (یلدیز و تاپسی، ۲۰۰۷: ۳۷).

بر اساس مصاحبه‌های انجام شده در داخل ایران توسط مرکز تحقیقات بین‌المللی صلح خاورمیانه در آنکارا در سال ۲۰۱۳، پیوستگی و ارتباطی که کردهای ایران با دیگر کردها احساس می‌کنند، تحت تأثیر موقعیت جغرافیایی آن‌ها در داخل ایران قرار گرفته است. به عنوان مثال، این نظرسنجی نشان داده است که کردهای ایرانی جنوب ارومیه، نسبت به کردهای شمال ایران، دارای پیوستگی‌ها و اشتراکات نزدیک‌تری با کردهای عراق هستند (پوراحمد و میبیدی، ۱۳۹۹: ۱۷). کردهای کرمانشاه و خراسان نسبت به گرایش‌های سیاسی در استان کردستان همدلی سیاسی نشان نداده‌اند. دلیل عمده این امر آن است که کردهای خراسان و کرمانشاه اغلب شیعه و کردهای کردستان و آذربایجان غربی سنی‌اند (احمدی، ۱۳۹۶: ۷۸). به طور کلی، واکنش کردهای ایران به دلایل فرهنگی نیز ممکن است از کردهای خارج از کشور متفاوت باشد، زیرا به دلیل تشابهات و اشتراکات بین دو فرهنگ فارسی و کردی، کردهای ایران نسبت به کردهایی که در ترکیه، عراق یا سوریه زندگی می‌کنند، بیشتر تمایل به وابستگی به کشورشان دارند. در کنار این خطوط و علیرغم توجه متخصصان و تحلیل‌گران به احزاب سیاسی کرد و شورشیان، بیشتر فعالیت‌های سیاسی که نسل جوان کردی ایران در آن شرکت می‌کنند، بخشی از فعالیت‌های گسترده جامعه مدنی ایران است که خواستار تعمیق دموکراسی عمومی و بهبود وضعیت اقتصادی است تا تجزیه طلبی (یلدیز و تاپسی، ۲۰۰۷: ۶۳).

۲. احزاب سیاسی

دو حزب ایرانی کردی که بیشترین ثبات و نفوذ را در جامعه کرد ایران داشته‌اند، حزب دموکرات کردستان ایران و حزب کومله هستند. حزب دموکرات (KDPI) در سال ۱۳۲۶ (۱۹۶۵) تأسیس شد و قدیمی‌ترین حزب سیاسی کردهای ایران است. پایگاه سنتی آن، که عمدتاً متشکل از روشنفکران طبقه متوسط شهری است، در منطقه مهاباد متمرکز شده است (یلدیز و تاپسی، ۲۰۰۷: ۶۳). در جریان جنگ ایران و عراق، تعدادی از گروه‌های سیاسی و مسلح کرد با بغداد متحد شدند. این امر منجر به آن شد که گروهی از اعضای حزب دموکرات کردستان ایران در اعتراض به حمایت قاسملو از عراق، انشعاب کنند (احمدی، ۱۳۹۶: ۱۰۴). گرچه KDPI خشونت را به عنوان شکل اصلی مقاومت خود از دست داده است، اما هنوز تمایلات و اعتقادات اصلی جمهوری اسلامی ایران را با درخواست وجود یک دولت سکولار و پیگیری خودگردانی و فدرالیسم برای اقلیت‌های قومی، مورد اعتراض قرار می‌دهد (پوراحمد و میبیدی، ۱۳۹۹: ۱۷). حزب کومله در سال ۱۳۶۸ (۱۹۹۹) به عنوان یک سازمان مارکسیستی رادیکال و با ادغام سه گروه چپگرا تأسیس شد (بروینسن، ۱۹۸۶: ۱۲۱).

پایگاه سنتی کومله بیشتر از نواحی اطراف سنندج سرچشمه می‌گیرد. امروزه، کومله که یک گروه تروریستی است، خواستار تبدیل شدن ایران به یک فدراسیون سوسیالیستی برای همه اقلیت‌ها و قومیت‌های ایران است. در اقلیم کردستان، هر دو حزب دارای مقر و پایگاه فرماندهی در سلیمانیه هستند. در صورت شکل‌گیری ناآرامی در مناطق کردی ایران و تشدید ناسیونالیسم کردی در حمایت از کردستان مستقل، این دو حزب می‌توانند فعالیت‌های مسلحانه خود علیه نیروهای ایران را به عنوان ابزاری برای به هم متصل کردن نیروهای داخلی و جبران خسارت‌های محلی خود از سر بگیرند و تهدیدهایی را برای امنیت داخلی ایران ایجاد نمایند (یلدیز و تاییسی، ۲۰۰۷: ۱۲۳). به طور کلی، در مقایسه با عراق و ترکیه، گرایش‌های مرکزگرای مردم کرد در ایران چندان قوی نبوده است. بسیاری از کردشناسان علت این واقعیت را ایرانی بودن کردها و نزدیکی فرهنگی آنان با سایر ایرانیان می‌دانند (احمدی، ۱۳۹۶: ۸۸). از این رو، مردم کرد از گرایش‌ها و فعالیت‌های تجزیه‌طلبانه احزاب دموکرات و کومله حمایت نمی‌کنند.

شاخص‌های تاثیرگذار استقلال اقلیم کردستان در ترکیه

۱. کردهای ترکیه

امروزه حدود ۲۴ تا ۲۷ میلیون کرد در خاورمیانه زندگی می‌کنند. حدود نیمی از آن‌ها، حداقل ۱۳ میلیون نفر، در ترکیه زندگی می‌کنند. بر اساس برآورد مارتین ون بروینسن در سال ۱۹۷۵، آن‌ها تقریباً ۱۹ درصد جمعیت ترکیه را تشکیل می‌دادند. اما نرخ رشد جمعیت کردها در ترکیه تقریباً دو برابر جمعیت ترک‌هاست و اگر بگوییم طی ۲۰ سال گذشته جمعیت کردها در ترکیه به ۲۳ درصد از کل جمعیت جمهوری رسیده غیرمنطقی نخواهد بود (کلیک، ۲۰۱۸: ۲۴). مهم‌ترین تأثیر ایجاد دولت مستقل کردستان بر امنیت ملی ترکیه، درخواست استقلال توسط گروه‌های کرد ساکن ترکیه است که حامی تجزیه و خواهان استقلال هستند (کوگلار، ۲۰۱۳: ۱۴۶). تشکیل دولت کرد در شمال عراق به معنای تهدیدی برای از دست دادن جنوب شرق و شرق ترکیه خواهد بود. به همین دلیل، ترکیه نه تنها مخالف تشکیل دولت مستقل کردی است، بلکه موجودیت منطقه خودمختار کرد در شمال عراق را نیز موجب بحران در منطقه و تجزیه کشور خود می‌داند.

کردهای ترکیه در طول سال‌های گذشته در تقابل با دولت مرکزی خود در آنکارا بوده‌اند. مسائلی نظیر انکار هویت کردی در قانون اساسی ترکیه و عدم توسعه مناسب مناطق کردنشین در این کشور، تعامل میان کردها و دولت ترکیه را مختل کرده است. اما پیروزی حزب اسلام‌گرای عدالت و توسعه به رهبری رجب طیب اردوغان در انتخابات پارلمانی نوامبر ۲۰۰۲، روابط دولت مرکزی با کردها را وارد مرحله نوینی کرد که در آن رهبران دولت ترکیه سیاست آشتی ملی را در پیش گرفتند که رسیدگی نسبی به مسئله کردها پس از سی دهه جنگ و خونریزی و توجه به مطالبات آن‌ها از بارزترین مصادیق سیاست آشتی ملی بود (فرحمند و سمیعی، ۱۳۹۹: ۹۹). لذا می‌توان مسئله کردها در ترکیه را بعد از شکل‌گیری دولت توسط حزب اسلام‌گرای عدالت و توسعه در دو قسمت توضیح داد:

الف- سیاست آشتی ملی

پیروزی حزب عدالت و توسعه و پذیرش حقوق فرهنگی کردها و برخورد منعطف با پ.ک.ک، تحول جدیدی در سیاست داخلی ترکیه آغاز کرد. سیاست خارجی ترکیه در دوره حزب عدالت و توسعه باعث حضور فعال منطقه‌ای با اتخاذ قدرت نرم در سیاست خارجی شد. در این رابطه، حل‌وفصل مشکلات با همسایگان، حل‌وفصل اختلافات قومی و ایفای نقش میانجی در حل‌وفصل مسائل منطقه‌ای، از جمله اقدام‌های ترکیه محسوب می‌گردد (دهقانی فیروزآبادی و فتحی، ۱۳۹۸: ۱۸۱). طی این اصلاحات، اردوغان برای از میان برداشتن شکاف‌های اقتصادی و توسعه ناموزون ترکیه در میان بخش‌های غربی و شرقی، نخست امکانات رفاهی و آموزشی لازم را برای مناطق کردنشین فراهم کرد، سپس اقدام به ایجاد تغییراتی در سطوح سیاسی نمود (فرزین‌راد و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۰۶-۲۰۴). گام بعدی اردوغان، چهارچوب فرهنگی را مورد توجه

قرار داد. پژوهشگران در میان اصلاحات فرهنگی بیشتر مسائلی همچون تأسیس شبکه کردی‌زبان از سوی دولت و امکان یادگیری زبان کردی به عنوان یک زبان انتخابی در مدارس عمومی را مدنظر قرار داده‌اند (فرحمند و سمیعی، ۱۳۹۹: ۹۰-۱۱۸).

به دنبال اصلاحات انجام‌گرفته، اردوغان فرایندی را با عنوان «گشایش دموکراتیک» آغاز کرد. فرایند اصلاحی جدید، اهدافی چون عادی‌سازی و امنیت‌زدایی از مسئله کردها و فراهم‌سازی راه‌حلی با ابزارهای دموکراتیک و مدنی جهت صلح را دنبال می‌کرد. شکی نیست که مباحث موجود بر سر «دموکراتیزاسیون» در این برنامه، باعث رهایی ترکیه از چالش‌ها و تنش‌های قومی یا حداقل کاهش آن می‌شد، اما همچنان که تحولات بعدی در خاورمیانه نشان داد، این برنامه نمی‌توانست از قدرت کافی در حل مسئله کردها برخوردار باشد (بایکال، ۲۰۱۳: ۴). آغاز بحران‌های منطقه‌ای خاورمیانه در کشورهای عربی، ظهور داعش و تقویت استقلال‌طلبی کردهای عراق و ترس از تسری تمایلات جدایی‌طلبانه به داخل مناطق کردنشین، سبب شد تا مجدداً روابط دولت با اقلیت کرد شرایط امنیتی به خود بگیرد و این امر باعث فعال شدن مجدد شکاف ترک-کرد شده است.

ب- سیاست سرکوب

بکارگیری مجدد سیاست سرکوب بسیاری از برنامه‌های اصلاحی اردوغان را در قبال حل مسئله کردها زیر سوال برد و وجه متفاوتی از رفتار سیاسی و نظامی دولت مرکزی ترکیه به رهبری اردوغان را در مورد کردهای این کشور نشان داد. پس از حملات گسترده پ.ک.ک در سال ۲۰۰۷، دولت قانونی را تصویب کرد که به موجب آن نیروهای مسلح ترکیه قادر به انجام عملیات مسلحانه در شمال عراق علیه کردهای مسلح حاضر در پ.ک.ک به منظور جلوگیری از اقدامات تروریستی آنان می‌شد (پوراحمد و میبیدی، ۱۳۹۹: ۲۰). بر اساس این قانون، پلیس ترکیه اجازه استفاده از سلاح گرم در مقابله با تظاهرات و تجمعات را به دست آورد و اختیارات بسیار گسترده‌ای به فرمانداری‌ها و مراکز پلیس به منظور سرکوب تمام تجمعات داده شد. واضح است که تصویب چنین سیاستی بیشتر مناطق کردنشین ترکیه را هدف قرار می‌داد (بایکال، ۲۰۱۳: ۵).

۲. حزب کارگران کردستان (پ.ک.ک)

اصلی‌ترین نگرانی که دولت ترکیه از استقلال‌طلبی اقلیم کردستان دارد مربوط به قدرت‌گیری «پ.ک.ک» است. پ.ک.ک یا «پارتیا کریکارین کوردستان» را عبدالله اوجلان با شعار استقلال کردستان در سال ۱۹۸۷ با طرح نوعی از روایت مارکسیستی-لنینیستی تأسیس کرد. این حزب مبارزه با دولت ترکیه را حول محور مارکسیسم و قوم‌گرایی کردی سازمان داده و اصولاً مرزهای کنونی ترکیه را به رسمیت نمی‌شناسد و کردستان را کشوری مستقل و ترکیه را اشغال‌گر می‌داند (کایلان، ۲۰۱۴: ۸۲). با بازداشت اوجلان در فوریه ۱۹۹۹ و آتش‌بس یکجانبه از طرف پ.ک.ک، درپچه امید برای حل مسئله کردها در ترکیه گشوده شد. سرانجام، پس از حدود سی سال درگیری مسلحانه، از سال ۲۰۰۵ سازمان امنیت ترکیه با هدف خلع سلاح پ.ک.ک و حل مسئله کردها به مذاکره با اوجلان پرداخت. ولی در نهایت، این مذاکرات به دلیل عدم اقدام جدی دولت برای حل مسئله کردها نتیجه‌ای نداد. و با توجه به روند نظامی دیرینه دولت ترکیه با پ.ک.ک، تا سال ۲۰۱۱ پیشرفتی در حل مسئله کردها حاصل نشد (Farahmand & Samii, 2017).

در سال ۲۰۱۳، اوجلان در اقدامی خواستار مذاکره با دولت ترکیه برای حل مسئله کردها شد. با قبول مذاکرات از سوی دولت، مذاکرات بین دو طرف در محل نگهداری اوجلان آغاز شد. هرچند دو طرف در مرحله اول بر سر آتش‌بس، عقب‌نشینی نیروهای پ.ک.ک، تغییرات در بندهای ۱، ۲، ۳ و ۴ قانون اساسی و به خصوص مواد ۹۲ و ۱۲ و همچنین خلع سلاح نیروهای پ.ک.ک و بازگشت آن‌ها به خانه و شرکت در فرایند سیاسی به توافق رسیدند (Albayrak & T., 2013). اما تفاوت‌های بنیادی دولت ترکیه و پ.ک.ک نسبت به مسئله کردی سبب شکست دوباره مذاکرات شد. ملی‌گرایان کرد، بی‌عدالتی تاریخی و انکار حقوق سیاسی و فرهنگی را به عنوان ریشه مشکلات خود دانسته

و رسمیت دادن به حقوق سیاسی و فرهنگی با ایجاد سیستم فدرالیسم در مناطق کردی را راهکار حل این مسائل می‌دانند. تفاوت بنیادی نگاه دولت ترکیه با این موضوع و وقوع حوادث بعد از انتخابات ژوئن ۲۰۱۵، روند مذاکرات صلح را به انکار و اولویت برخورد نظامی و جنگ دوباره با پ.ک.ک و دستگیری برخی از فعالین سیاسی و مدنی مناطق کردنشین داد. علاوه بر این، مسائل دیگری نیز، همچون قدرت‌گیری کردهای سوریه وابسته به پ.ک.ک در شمال سوریه و تسریع روند استقلال‌طلبی اقلیم کردستان و برگزاری همه‌پرسی، رویدادهای دیگری بودند که خبر از تقابل دولت ترکیه با مناطق کردنشین و پ.ک.ک داد (کایلان، ۲۰۱۴: ۸۴). به طور کلی، می‌توان گفت که نگرانی‌های داخلی ایران و ترکیه از استقلال کردستان عراق و تسری تمایلات جدایی‌طلبانه از این منطقه به داخل مناطق کردنشین این دو کشور، از تاثیراتی است که استقلال‌طلبی اقلیم کردستان می‌تواند در جامعه کردی این کشورها و به ویژه قدرت‌گیری احزاب اپوزیسیون کردی داشته باشد. تاثیراتی که عبارتند از:

۱. الگوسازی و تأثیرات ایدئولوژیک بر ذهن کردهای ایران و ترکیه

از آنجا که فدرالیسم در اقلیم کردستان عراق شکل گرفته و کردها در این کشور از خودمختاری کامل بهره‌مند شده‌اند، استقلال‌طلبی اقلیم کردستان موجب الگوسازی در ایران و ترکیه و انتقال روانی آن به مناطق کردنشین و تأثیر ایدئولوژیک بر اذهان آنان برای فدرالیسم یا خودمختاری خواهد بود. انتقال روانی وضعیت جدید و دستاوردهای کردهای عراق به نواحی کردنشین دو کشور سبب افزایش انتظارات از دولت مرکزی خواهد شد. همچنین تحولات کردستان عراق به دلایل مختلف، از جمله نزدیکی جغرافیایی و انتشار اخبار و حوادث از طریق رسانه‌های کردی، سبب تأثیرگذاری بر رشد خودآگاهی و هویت کردی در منطقه شده است. این امر به‌ویژه در کردستان ترکیه، با توجه به شیوه برخورد ترکیه با هویت، زبان و فرهنگ کردی و سرباز زدن از شناسایی هویت کردی، بیشتر قابل لمس است. در واقع، اقدامات استقلال‌طلبانه اقلیم کردستان باعث رشد احساسات ملی‌گرایانه مردم کرد در کل منطقه خواهد شد.

۲. تأثیرگذاری بر احزاب سیاسی

تحولات کردستان عراق تأثیرات زیادی بر سازمان و تشکیلات احزاب مخالف دولت‌های ایران و ترکیه داشته است. از جمله مهمترین این تأثیرگذاری‌ها، احیای دوباره احزاب و از سرگیری فعالیت‌های تجزیه‌طلبانه خود، تغییرات گسترده درون‌سازمانی و انشعاب‌های درونی است. علاوه بر این، اگرچه دولت منطقه‌ای اقلیم کردستان روابط گسترده‌ای با دو کشور ایران و ترکیه، به‌ویژه در زمینه اقتصادی، دارد، اما نحوه تعامل آن با احزاب و مخالفین کرد این دو کشور به‌گونه‌ای است که آن‌ها با حمایت مادی و معنوی مقامات کرد عراقی، به فعالیت خود ادامه می‌دهند.

۳. واکنش ایران و ترکیه به استقلال‌طلبی اقلیم؛ ائتلاف‌سازی و اتحاد

ترکیه و ایران با هدف ایجاد ائتلاف برای ایفای نقش مدیریت تحولات منطقه به ائتلاف‌سازی روی می‌آورند. ایران و ترکیه با ائتلاف‌سازی می‌توانند جایگاه خود را در نظم موجود منطقه ارتقاء دهند.

راهبرد اتحاد و ائتلاف زمانی به کار گرفته می‌شود که کشوری به این باور برسد که به‌تنهایی و با بسیج امکانات خود نمی‌تواند به اهدافش برسد. در نظریه ائتلاف‌سازی گذرا، با تأکید بر مفهوم موازنه تهدید، علت و هدف اتحادها در واکنش به احساس تهدید مشترک است. بر این اساس، برای شکل‌گیری اتحاد و ائتلاف باید دو عامل، یعنی تهدید مشترک و منافع مشترک وجود داشته باشد و دولت‌ها نه برای موازنه قدرت، بلکه به واسطه موازنه تهدید دست به اتحاد می‌زنند. بنابراین، در این نظریه تهدید مشترک وجود دارد. برای فهم میزان و درجه تهدید باید عواملی نظیر قدرت عمومی، نزدیکی جغرافیایی، قدرت تهاجمی و نیت رفتار تهدیدآمیز را در نظر گرفت. رهبران اقلیم کردستان عراق به دنبال استقلال کردستان از عراق هستند (Lundgren, 2007). هرچند اقدامات کردها، از جمله برگزاری همه‌پرسی در سپتامبر ۲۰۱۷، با شکست مواجه شده است، اما در صورت استقلال، این امر پیامدهای سیاسی و ژئوپلیتیکی عدیده‌ای در جغرافیای پرآشوب خاورمیانه به‌بار

خواهد آورد. پیامدهایی که می‌تواند منجر به تغییر موازنه قدرت منطقه‌ای، بازترسیم مرزهای خاورمیانه و تحولات انقلابی در سیاست‌های کردی منطقه شود.

جامعه بین‌المللی و بازیگران منطقه‌ای، از جمله ایران و ترکیه، به‌عنوان بازیگرانی که همیشه طالب و مدافع حفظ تمامیت ارضی عراق بوده‌اند، بر این باور هستند که تجزیه سرزمینی عراق می‌تواند موجب ایجاد یک سری تغییرات دومینویی در خاورمیانه شود و گمان می‌کنند که استقلال اقلیم کردستان می‌تواند گام اول برای تجزیه‌طلبی در دیگر کشورهای همسایه باشد. همچنین نگرانی اصلی ایران و ترکیه از استقلال طلبی اقلیم، تعمیق آشوب‌های منطقه و افزایش آسیب‌پذیری‌های خاورمیانه برای مداخله قدرت‌های خارجی است (Olson, 2015). با اینکه ترکیه با حمایت آمریکا و اروپا در پشتیبانی از منطقه خودمختار در شمال عراق موافقت کرده بود، اما با ایران در این موضوع اتفاق نظر داشت که به سود آن‌ها نیست که یک کشور مستقل کرد در این منطقه ایجاد شود. پیش از سقوط صدام حسین، ایران و ترکیه در برخورد با مسأله کردها، با وجود برخی اختلاف نظرها، برای هماهنگ‌سازی سیاست‌های خود تلاش می‌کردند (Hale, 2007). از سال ۱۹۹۳، ایران و ترکیه که نمی‌خواستند یک کشور کرد در شمال عراق تشکیل شود، برای جلوگیری از چنین رخدادی، موافقت‌نامه‌هایی را امضا کردند و با وجود اختلاف نظرهای مهمی که میان این کشورها در مورد جنبه‌های مختلف مسائل کردها و دیگر موضوعات وجود داشت، دو کشور برای جلوگیری از پیدایش یک کشور کرد در شمال عراق در اتحاد و ائتلاف با هم همکاری کردند (Lundgren, 2007). هر دو کشور بر این باور بودند که این هدفی است که ایالات متحده، اسرائیل و اروپا در پی آن هستند (Olson, 2015). برخی از موافقت‌نامه‌های ترکیه و ایران برای جلوگیری از پیدایش یک کشور کرد در نشست‌های امنیتی در دوره سلیمان دمیرل و هاشمی رفسنجانی شکل گرفته بود. این موافقت‌نامه‌ها تا سال ۱۹۹۵ از چند جنبه مهم بودند: تهدید ملی‌گرایی کردی برای هر دو، به‌ویژه پ.ک.ک برای ترکیه اهمیت داشت. رهبران ترکیه هم ریشه‌های جدایی‌طلبی کردی و هم بنیادگرایی اسلامی را به عوامل و منابع خارجی نسبت می‌دادند (Aras & Rabia Karakaya, 2008). امضای موافقت‌نامه‌ها نشانه‌ای از آمادگی دو کشور برای هماهنگی در سیاست‌های کردی در شمال عراق بود. این موضوع با احساس تهدید مشترک علیه منافع هر دو کشور و چالش‌های ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی برآورد شده بود. سیاست اتحاد و ائتلاف بین ایران و ترکیه در سال‌های پس از سقوط صدام و به‌ویژه در قبال همه‌پرسی استقلال اقلیم قابل توجه است.

از سال ۲۰۱۶، با تشدید اختلافات اربیل و بغداد و همچنین ظهور داعش و کنترل مناطق مورد مناقشه، حکومت اقلیم کردستان اعلام کرد که در حال فراهم نمودن مقدمات برگزاری فراندوم استقلال این منطقه می‌باشد. بارزانی و دیگر سران اقلیم بارها مسئله برگزاری فراندوم برای استقلال اقلیم کردستان را مطرح نمودند، ولی هر بار مسئله برگزاری این فراندوم با مخالفت حکومت مرکزی عراق، همسایگان این کشور، به‌ویژه ایران و ترکیه، و قدرت‌های خارجی از جمله آمریکا مواجه شد و حکومت اقلیم در مقابل این مخالفت‌ها به ناچار برگزاری فراندوم را به تعلیق انداخت (Ahmadiyan et al., 2018). هرچند عدم مخالفت صریح ایران و به‌ویژه ترکیه با کنترل مناطق مورد مناقشه به وسیله اقلیم کردستان بعد از تهاجم داعش در سال‌های بعد از ۲۰۱۶ و گسترش روابط دو کشور با اقلیم در زمینه اقتصادی و خرید انرژی و ایران در زمینه حمایت‌های سیاسی و نظامی، نشان‌دهنده تغییر موضع و کاهش حساسیت‌ها و مخالفت‌های مقامات دو کشور با مسئله استقلال احتمالی اقلیم کردستان تلقی شد، ولی با این حال ترکیه و ایران به دلیل نگرانی‌های خود مخالف پیدایش چنین دولتی در مرزهای خود بودند و برخلاف تصور رهبران اقلیم، تحولات بعد از برگزاری همه‌پرسی نشان داد که استقلال کردستان عراق همچنان خط قرمز ترکیه و ایران است و این کشورها با استقلال کردستان عراق در پشت مرزهای خود موافقت نخواهند کرد، حتی اگر این مسئله موجب قطع همکاری‌های اقتصادی و امنیتی آن‌ها با اقلیم کردستان عراق شود. در واکنش به تصمیم اربیل برای برگزاری فراندوم استقلال در ۲۵ سپتامبر ۲۰۱۷، وزارت‌های خارجه ترکیه و ایران در یک اقدام از قبل هماهنگ شده و با انتشار بیانیه‌هایی تصمیم دولت اقلیم کردستان عراق برای برگزاری همه‌پرسی استقلال

منطقه را اشتباهی بزرگ خواندند و تأکید کردند که حفظ تمامیت ارضی و اتحاد سیاسی عراق یکی از ارکان اصلی سیاست این کشورها در مورد عراق است. علاوه بر این، مقامات دو کشور به صورت مکرر و در سخنرانی‌ها و بیانیه‌های مختلف مخالفت خود را با برگزاری referendum نشان دادند (وزارت امور خارجه جمهوری ترکیه، ۲۰۱۷).

با وجود مخالفت‌های عراق، ایران و ترکیه و بیشتر قدرت‌های جهانی، referendum استقلال اقلیم کردستان در ۲۵ سپتامبر ۲۰۱۷ برگزار شد و بیش از ۹۳ درصد شرکت‌کنندگان به آن رای مثبت دادند. در واکنش به برگزاری referendum استقلال و در اقدامی عملی و هماهنگ شده، تهران و آنکارا با برگزاری مانور نظامی در مرزهای خود با اقلیم کردستان، که بعدها نیروهای عراقی نیز به آن پیوستند، به مبارزه و مخالفت جدی با جدایی‌طلبی اقلیم کردستان پرداختند. دولت اقلیم کردستان در پی واکنش‌های تند دولت عراق و به‌ویژه ایران و ترکیه، نتایج referendum را به حالت تعلیق درآورد (Farahmand & Samii, 2017). بعد از برگزاری referendum نیز ایران و ترکیه ضمن هماهنگی با یکدیگر، تهدید کردند که بعد از برگزاری referendum استقلال، مرزهای زمینی خود را بر روی اقلیم کردستان خواهند بست، ولی در عمل ترکیه به چنین اقدامی متوسل نشد که شاید این نتیجه همکاری‌های عمیق اقتصادی ترکیه و اقلیم کردستان باشد (Pour-Ahmadi Meybodi & Qiyazi, 2019). در اصل، به دنبال referendum استقلال و تضعیف موقعیت و قدرت اقلیم کردستان عراق که بیشتر نتیجه ائتلاف و اقدامات هماهنگ تهران و آنکارا بود، ترکیه همه پل‌های ارتباطی خود با اقلیم کردستان را خراب نکرد و تمایل دارد اقلیم کردستان یک منطقه پابرجا اما متکی به ترکیه باقی بماند. اما در مقابل، ایران برای حفظ امنیت ملی خود، تهدیدات خود را عملی کرد و مرزهای زمینی خود را با اقلیم کردستان بست.

نتیجه‌گیری

روابط ایران و ترکیه در پی تغییرات ژئوپلیتیک در غرب آسیا از دهه ۱۹۹۰، با تحولاتی همراه شده است. هرچند دو کشور در طی این مدت به دنبال افزایش نفوذ خود در منطقه بوده‌اند، اما مسائلی نظیر همسایگی و نیازهای اقتصادی به سوی همکاری پیش برده است. همچنین مسئله کردی همکاری دو کشور را برای تأمین امنیت داخلی و منطقه‌ای اجتناب‌ناپذیر کرده است. برگزاری همه‌پرسی اقلیم کردستان عراق به این دلیل برای کشورهای ایران و ترکیه اهمیت دارد که این کشورها تنوع قومیتی مشابهی با عراق دارند و این تنوع قومیتی ساختار ملی این کشورها را تشکیل می‌دهد. عراق کشوری با موزاییکی از گروه‌های قومی و مذهبی مختلف است و این خطر وجود دارد که جنبش استقلال‌طلبانه کردهای عراق این موزاییک را برهم بزند و به نمونه‌ای برای سایر گروه‌های قومی و فرقه‌ای تبدیل شده و زمینه لازم برای پیدایش هرج و مرج طولانی‌مدت در این کشورها را فراهم آورد.

پراکندگی کردها در کشورهای مختلف در آسیا باعث شده است که کشورهای درگیر برای مقابله با هرگونه اقدام تجزیه‌طلبانه و استقلال‌خواهانه، رویکرد همکاری و ائتلاف اتخاذ نمایند. در همین راستا، کشورهای ایران و ترکیه علیرغم اختلافاتی که در موضوعات بین‌المللی و منطقه‌ای دارند، در مورد موضوع کردی سیاست واحدی اتخاذ نموده و با در نظر گرفتن مسائل امنیتی، ضمن همکاری نزدیک با موضوع همه‌پرسی اقلیم کردستان و تجزیه عراق مخالفت نموده‌اند. لذا با توجه به حضور جمعیت زیادی از کردها در ایران و ترکیه، اقدام جهت لغو پروازهای هوایی به اقلیم کردستان از طرف ایران (به درخواست دولت مرکزی عراق) و تهدید ترکیه به جلوگیری از صادرات نفت که از یکی از بنادر این کشور انجام می‌شود، امری طبیعی به نظر می‌رسد.

وجود جمعیت قابل توجه کردها در دو کشور ترکیه و ایران و فعالیت احزاب و گروه‌های تجزیه‌طلب کردی در مناطق مرزی هر دو کشور و نیز نزدیکی رقابتی دو کشور به کردستان عراق باعث شد که ایران و ترکیه برای جلوگیری از استقلال کردستان از اقدامات و ابزارهای متعددی استفاده کنند که باعث ایجاد نوعی ائتلاف بین آن‌ها شد. لذا مهمترین مباحثی که ترکیه و ایران در آن اتفاق نظر داشته و باعث ایجاد

ائتلاف بین آن‌ها شد بدین‌گونه است که دو کشور بر این اعتقاد هستند که این منطقه ژئوپلیتیک، نیازمند فرایند نظارت و سازماندهی است و چنانچه منطقه کردستان عراق از کنترل دولت مرکزی این کشور خارج شود، عامل تهدیدی برای امنیت ملی دو کشور و منطقه به شمار خواهد رفت.

ایران و ترکیه بر این باور هستند که تجزیه سرزمینی عراق می‌تواند موجب ایجاد یک سری تغییرات متوالی در خاورمیانه شود و معتقدند که استقلال اقلیم کردستان عراق می‌تواند گام اول برای تجزیه‌طلبی در دیگر کشورهای همسایه باشد. همچنین نگرانی اصلی ایران و ترکیه از استقلال طلبی اقلیم، تعمیق آشوب‌های منطقه‌ای و افزایش آسیب‌پذیری‌های خاورمیانه برای مداخله قدرت‌های خارجی است. لذا، با احساس تهدید مشترک علیه منافع هر دو کشور، ایران و ترکیه در یک ائتلاف و اتحاد گذرا در قبال استقلال طلبی اقلیم کردستان واکنش نشان دادند.

یکی از دلایل مخالفت ترکیه با استقلال اقلیم کردستان و ایجاد ائتلاف با ایران، استقرار حزب کارگران کردستان (پ.ک.ک) در کوه‌های شمال عراق و تردد آزادانه این نیروها بین اقلیم کردستان، ترکیه و سوریه است که باعث ایجاد مشکلات امنیتی و سیاسی متعددی برای دولت آنکارا می‌شود. لذا با وجود یک دولت کردی در شمال عراق، نفوذ سیاسی و نظامی پ.ک.ک با ایجاد پناهگاه امن در کردستان عراق افزایش پیدا می‌کند. ایران هم از این مساله نگران است که بعد از اعلام استقلال کردستان عراق، فعالیت احزاب تجزیه‌طلب کردی همچون حزب کومله، دموکرات و پژاک افزایش یابد و در نتیجه امنیت ملی ایران در معرض تهدید مستقیم قرار گیرد. به همین خاطر، دو کشور ترکیه و ایران برای جلوگیری از این مشکلات سیاسی و امنیتی که در نتیجه استقلال کردستان ممکن است برای آن‌ها ایجاد شود، به‌رغم مشکلات و تنش‌های سیاسی بین دو کشور همانند راهبردهای متعارض، به سمت ایجاد یک موازنه و ائتلاف سوق پیدا کردند تا با همکاری‌های متعدد در عرصه‌های مختلف از مجموعه این مسائل جلوگیری کرده و زمینه گسترش نفوذ و همکاری‌های دو کشور را توسعه دهند.

همچنین، در چارچوب تئوری موازنه تهدید، راهبرد اصلی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، مقابله با تهدیدات بالقوه و بالفعل و حفظ تمامیت ارضی عراق از طریق حمایت از دولت دوست و متحد ایران در عراق بوده است. از سوی دیگر، حفظ تمامیت ارضی عراق از آنجا برای ایران حیاتی است که اگر چنانچه استقلال‌خواهی کردها کشور عراق را در معرض فروپاشی قرار دهد، در آینده سطح مطالبات سیاسی کردها در ایران افزایش یافته و این چالش تمامیت ارضی ایران را نیز تهدید خواهد کرد. این روند همچنین می‌تواند در آینده به تشدید مسئله قومیت‌ها در ایران کمک کند. در نهایت، ایران در راستای پیشبرد راهبرد سیاست خارجی خود، همواره تلاش نموده تا ضمن استفاده از ابزارهای سیاسی و با همکاری دولت‌های ترکیه و عراق و حضور مؤثر در معادلات سیاسی داخلی عراق از ایجاد یک دولت مستقل کردی جلوگیری کند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

- Ababakr, Y. M. (2020). *Iraqi Kurdistan Region: fromparadiplomacy to protodiplomacy*. Review of Economics and Political Science Emerald Publishing Limited.
- Abbasi, M., & Ghiyasi, R. (2013). Israel's peripheral alliance strategy balances threats. *Foreign Policy Quarterly*, 27(1).
- Abdullahpour, M. R., Mohseni, A., & Rusteh, D. (2016). Diaspora and the rise of Kurdish nationalism with an emphasis on conflict models. *Islamic World Political Research Quarterly*, 7(1).
- Ahmadiyan, p., Akbari, S., brothers, K., & Masoud. (2018). The Arab Spring and its impact on the status of the Iraqi Kurdistan Regional Government in the Middle East region". *Iranian Journal of International Politics*, 7(1).
- Akinci, B. (2017). the effects of northern iraq regional management of 25 september references of Turkey to national state personnel. *The Journal of International Civilization Studies Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 3–23.
- Albayrak, A., & T. (2013). "Terrorist pkk Halts withdrawal from urky, Maintains cease of fire," Washington universitys institute for Middle East studies. In.
- Aras, B., & Rabia Karakaya, P. (2008). From Conflict to Cooperation: Desecuritization of Turkey's Relations with Syria and Iran. *Security Dialogue*, 5, 496.
- Basiri, M. A., Majidinejad, S. A., & Alishahi, A. R. (2016). Exploring the cause of the failed 2016 Turkish military coup against the Justice and Development Party. *International Relations Studies*, 10(37), 39–64.
- Changfeng, Z. T., & O. (2018). Iraqi Kurdistan's Referendum for Independence: Causes and Impacts. *Humanities and Social Sciences*, 6(2), 59–67.
- Dehghani Firouzabadi, S. J., & Khediri Warik, K. (2012). The impact of the geopolitics of Iraqi Kurdistan on the US foreign policy in Iraq (2003-2012). *International Political Research Quarterly*, 16, 1–28.
- Farahmand, S., & Samii, A. (2017). Explaining the approaches of Türkiye's Justice and Development Party towards the Kurds, from national reconciliation to the policy of repression. *International Political Research Quarterly, Islamic Azad University, Shahr Reza Branch*, 36, 118–190.
- Fuller, G. (1993). *The Kurds and the Destiny of Middle East*. RAND.
- Hafeznia, M. R. (2016). The impact of self-government of the Kurds in northern Iraq on neighboring countries. *Geographical Research*, 83, 6.
- Hale, W. (2007). *Turkey, the U.S.* Saqi Books.
- Haqqanah, c. (2008). *Kurds and foreign policy of the Islamic Republic of Iran*. Abrar Contemporary International Research Institute.
- Hentov, E. (2017). *Turkey's global Strategy: Turkey and Iran* [IDEAS Report,].
- Huntington, S. P. (1993). The Clash of Civilizations. *Foreign Affairs*, 72(3).
- Kavalek, T. (2016). The Catch-22 in Nineveh: The Regional Security Complex Dynamics between Turkey and Iran". *Journal of Policy Paper*, 3(4), 1–15.
- Kolai, E., Hariri, R., & Asdikia, B. (2015). The Kurdish issue in Iran-Turkey relations. *Geopolitics Quarterly*, 12(3), 1–27.
- Lundgren, A. (2007). *The Unwelcome Neighbor: Turkey's Kurdish Policy*. I. B. Tauris.
- Menati, A., & Hadian, N. (2018). The foreign policy of the Islamic Republic of Iran towards Iraq from the point of view of the balance of threats. *Bi-Quarterly Journal of Political Sociology of the Islamic World*, 7(2), 139–164.
- Mills, R. (2016). Under the Mountains: Kurdish Oil and Regional Politics. The Oxford institute for Energy Studies. In.
- Olson, R. (2015). *Kurdish Problem and Iran-Turkey Relations, translated to Persian by: Ibrahim Yonessi*. Paniz Publications[in Persian].
- Paderorand, M., & Zanganeh, Z. (2018). The referendum on the independence of the Iraqi Kurdistan region and the stability of the threat balance in the relations between Iran and Türkiye. *International Journal of Nations Research*, 4(41).

- Pour-Ahmadi Meybodi, H., & Qiyazi, p. (2019). The foreign policy approach of Iran and Türkiye to the issue of independence of Iraqi Kurdistan. *International Relations Research*, 10(2).
- Sazamand, B. (2008). Waltz's theory of balance of power: a review of its effectiveness in the present era. *Foreign Relations Quarterly*, 2(4).
- Stansfield, R. V. (2003). *Iraqi Kurdistan: Political Development and Emergent Democracy*. Routledge Curzon.
- Tabatabai, A. (2017). Iran and the Kurds What the Referendum Means for Tehran. In.
- Turabi, Q. (2004). Balance of threat: balance of power or alliance with the threatening party. *Strategic Information Monthly*, 7(74).
- Walt, S. M. (1987). *The Origins of Alliances*. Cornell University Press.
- Walt, S. M. (2009). Alliances in a Unipolar World. *World politics*, 61(1).